

LOKALNI INKLUZIVNI TIM, NOVI SAD

I N F O R M A T O R

***za roditelje dece sa potrebom
za društvenom podrškom,
aktiviste i stručnjake***

(drugo dopunjeno izdanje)

Novi Sad, 2009-2010. godina

"Ova publikacija nastala je volonterskim radom članica i
članova
Lokalnog inkluzivnog tima Novi Sad"

IMPRESUM:

INFORMATOR

za roditelje dece sa potrebom za društvenom podrškom,
aktiviste i stručnjake
drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje

Izdavač: Centar za interaktivnu pedagogiju
Beograd
Lokalni inkluzivni tim Novi Sad

Za izdavača: Milena Mihajlović
izvršna direktorka Centra za interaktivnu pedagogiju

Adresa: Drinčičeva 30, 11000 Beograd
Tel/fax: 011/3223-909

Urednica: Tatjana Lazor

Saradnici: Ibolya Gera, Miodrag Počuč, Ksenija Aleksandrović, Žana Perduv,
Vera Popović, Bojana Perić, Mirjana Beara.

Podrška: Dragana Babić, Sonja Paripović, Violeta Petković, Dr Špela Golubović, Prof. Dr Olivera Gajić, Miško Šekularac, Dragica Miražić, Sonja Miladinović, Rada Mitrović, Tatjana Stojšić–Petković, Zvonko Nikolić, Milesa Milinković, Dragana Ćorić, Tamara Gucunja, Damjan Tatić, Milica Ružičić–Novković, Aleksandra Panović, Stanka Janković.

Centar za socijalni rad Novi Sad, Kancelarija za inkluziju Roma, Predškolska ustanova „Radosno detinjstvo“ Novi Sad, Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Novi Sad.

Dizajn: Srđan Doroški

Štampa: Yutopag, Novi Sad

Tiraž: 500 primeraka

Sadržaj

	Str.
1. Pre predgovora, ili kako smo napravili ovaj informator	... 1
2. Predgovor	...3
3. Šta je inkluzija?	...4
4. Neka razvojna obeležja deteta od rođenja do 8. godine života	...11
5. Osnovno o pravima	...15
6. Procedure i dokumenta za ostvarivanje prava u Novom Sadu	...25
7. Odgovori na najčešća pitanja	...39
8. Adresar	...65
9. Primeri dobre prakse	...84
10. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja	...90

1. PRE PREDGOVORA, ILI... KAKO SMO NAPRAVILI INFORMATOR

Ova publikacija nastala je 2007. godine i pred vama je njeno drugo izdanje dopunjeno tokom 2009. godine. U izradi Informatora je učestvovao veliki broj nas, članova i članica Lokalnog inkluzivnog tima Novi Sad, uz podršku naših saradnika/-ca i prijatelja/-ica. Podatke smo prikupljali od relevantnih institucija, nevladinih organizacija, putem interneta, od pravnika/-ica i drugih stručnjaka/-inja u čiju smo se stručnost uverili odavno.

Lokalni inkluzivni tim (LIT) Novi Sad čine roditelji, stručnjaci, profesionalci, predstavnici/ce nevladinih organizacija, lokalnih odbora, institucija i ustanova koje se bave obrazovanjem, socijalnom i zdravstvenom zaštitom, ljudskim i pravima osoba iz marginalizovanih grupa. Radimo na povećanju svesti građana i utičemo na donosiocima odluka, pokrećemo i informišemo, povezujemo i umrežavamo, senzibilizujemo i edukujemo. Naša vizija je: **grad bez margina - zajednica koja je udobna za sve.**

U ostvarivanju vizije sarađujemo sa Mrežom inkluzivnih nastavnika i škola (MIO), posvećenju sprečavanju diskriminacije dece kojoj je potrebna društvena podrška, razvoju dobre inkluzivne prakse i unapređenju kvaliteta nastave, saradnji sa roditeljima i povećanju broja dece koja pohađaju redovnu školu.

Trudili smo se da u ovom, drugom, izdanju ažuriramo podatke i damo vam sveže informacije. Možda nećemo, kao i prethodni put, odgovoriti na sva Vaša pitanja, a nadamo se da će ostaviti traga i izazvati interesovanje, bar kao i prvo izdanje. U izradi informatora učestvovali su članovi/ce LIT Novi Sad:

- Ksenija Aleksandrović, Udruženje romskih studenata, Novi Sad
- Žana Perduv, roditelj, Udruženje za inkluziju osoba sa invaliditetom, Temerin
- Ibolya Gera, Pedagoški zavod Vojvodine
- Vera Popović, roditelj
- Bojana Perić, OŠ „Sonja Marinković“ Novi Sad, Volonterski centar Vojvodine
- Dragana Babić, ŠOSO „Milan Petrović“
- Miodrag Počuć, Centar „Živeti uspravno“ – Koordinator LIT Novi Sad
- Tatjana Lazor, Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu, urednica informatora
- Mirjana Beara, saradnica Centra za interaktivnu pedagogiju.

Ovom prilikom zahvaljujemo se svima koji su nam pružili podršku u prikupljanju i objedinjavanju podataka za ovu publikaciju:

- Tatjani Stojišić - Petković (Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu)
- Radi Mitrović (Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu)
- Zvonku Nikoliću (Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom)
- Milesi Milinković (Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom)
- Dragani Ćorić (Udruženje „RODITELJ- Novi Sad“)
- Tamari Gucunja (Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo i socijalnu politiku)
- Damjanu Tatiću (Centar za samostalni život invalida Srbije)
- Milici Ružičić- Novković (Centar „Živeti uspravno“, Novi Sad)
- Centru za socijalni rad, Novi Sad
- Stanki Janković (EHO Romski resursni centar)
- Kancelariji za inkluziju Roma
- Predškolskoj ustanovi „Radosno detinjstvo“, Novi Sad
- Insitutu za zdravstvenu zaštitu dece i omladine, Novi Sad
- Aleksandri Panović (Udruženje distrofičara Južnobačkog okruga)
- Violeti Petković (Pedagoški zavod Vojvodine)
- Dr Špeli Golubović (Dom zdravlja, Novi Sad)
- Sonji Paripović (OŠ „Sonja Marinković“, koordinatorka MIO Novi Sad)
- Prof. Dr Oliveri Gajić (Filozofski fakultet Novi Sad)
- Mišku Šekularcu, (ŠOSO „Milan Petrović“, organizaciona jedinica za vaspitanje i obrazovanje dece sa autizmom)
- Milijani Jeftenić (Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom)
- Dragici Miražić, OŠ „Sonja Marinković“, MIO Novi Sad
- Sonji Miladinović, Školska uprava Novi Sad
- Centru za interaktivnu pedagogiju, Beograd
- ... ali i svima ostalima koji su na bilo koji način podržali izradu ovog informatora.

Posebnu zahvalnost dugujemo Fondu za otvoreno društvo, Beograd.

Juni, 2009.

Tatjana Lazor, urednica

2. PREDGOVOR

*„Prvo skočiš sa litice, a krila razvijaš tokom pada.“
(Ray Bradbury)*

Tako smo i mi – skočili, razvili krila i na kraju - poleteli. I napravili ovu publikaciju. Nažalost, tako su i mnogi roditelji, deca i mladi iz marginalizovanih grupa ostvarivali svoja prava. Prava koja im rođenjem pripadaju, ali koja najpre nisu uspeli da ostvare zbog neprilagođenosti okoline u kojoj žive. A zatim su, polako, istražujući od vrata do vrata, uspeli da obezbede ono što im je neophodno za dostojanstven život.

Bez ambicija da budemo najpametniji, sastavili smo ovaj Informator, da bismo dali krila mnogim roditeljima, deci i mladima kojima razliku između imanja i nemanja mogućnosti da realizuju neko pravo – na kvalitetno obrazovanje, na socijalnu zaštitu, na dobru medicinsku negu, na zaposlenje, na život bez diskriminacije i nasilja i drugo - čini upravo imanje ili nemanje informacija o tome kako ta prava mogu zaštititi i ostvariti. Time pomažemo širenju inkluzivnih ideja, procesa, rešenja. Inkluziju razumemo kao potpuno učešće u društvenom životu svih osoba, bez obzira na pol, nacionalno, versko i socio-ekonomsko poreklo, sposobnosti i zdravstveno stanje.

Ovog Informatora ne bi bilo da nije bilo projekta „Obrazovna inkluzija – od prakse ka politici“. Projekat „Obrazovna inkluzija - lokalni timovi“ predstavlja nastavak tog prvobitnog projekta čiji smo i mi deo. Podržava ga Fond za otvoreno društvo, a realizuju ga Centar za interaktivnu pedagogiju, u 9 Opština i gradova R. Srbije, među kojima je i Novi Sad i „VelikiMali“ u Pančevu, ukupno na 10 lokacija.

Projekat stvara uslove za obezbeđenje jednake dostupnosti kvalitetnog obrazovanja za onu decu i mlade koji su zbog svog etničkog porekla, socijalne deprivacije, mentalnih sposobnosti, invaliditeta ili bolesti marginalizovani, diskriminisani ili segregisani. Takođe, projekat teži podizanju kvaliteta obrazovanja u smislu demokratizacije, otvorenosti za različite potrebe dece i razvoju prakse usmerene na dete.

Više informacija o projektu možete pronaći na internet adresi Centra za interaktivnu pedagogiju: www.cip.org.yu

Decembar, 2007.

LIT - Novi Sad

3. ŠTA JE INKLUZIJA

To nije „nešto oko uključivanja“! To je uključivanje!

Pod terminom inkluzija (*inclusio*, - latinski: uključenje, uključivanje, uračunati u...) podrazumeva se **potpuno učešće svih** ljudi u društvenom životu, bez obzira na uzrast, pol, nacionalno, versko i socio–ekonomsko poreklo, sposobnosti i zdravstveno stanje.

Tokom devedesetih godina XX veka, u društvima koja vode brigu o budućnosti, u onima koja su ekonomski razvijenija i bogatija, vidljivo je nastojanje da se dostignu standardi koje podrazumevaju Univerzalna deklaracija o pravima čoveka (Rezolucija Generalne skupštine UN, 1948.), Konvencija o pravima deteta UN 1989 (ratifikovana 1990.). Republika Srbija je sva navedena dokumenta ratifikovala i samim tim se obavezala na njihovu primenu. Sa druge strane, Republika Srbija ta pitanja uključuje u Ustav Republike Srbije (2006.), kao i u pojedinačne Zakone, npr. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006.), itd.

Intenzivno i globalno gradi se svest o značaju poštovanja ljudskih prava, sa jednakim šansama koje je neophodno pružiti svakom ljudskom biću – svakoj osobi.

Da li smo rekli sve kada govorimo o inkluzivnoj zajednici, pa kažemo da u njoj vladaju principi: *otvorenosti, pravednosti, dostupnosti, učešća*?

Dodajte principe za koje mislite da su takođe neophodni! Evo mesta za to:

Proverite da li su sada svi principi tu! Svi su tu ukoliko vidite da se svi nabrojani poštuju i u toj situaciji ne možete da pronađete ni jedan primer isključenosti neke osobe!

3.1. Inkluzivna zajednica

Upotrebite merač: - - - - i stavite krstić na onu crticu koja odgovara stepenu ostvarenosti date odlike zajednice u kojoj vi živite¹.

Primer:	<i>Odlike inkluzivne zajednice (Inkluzivna zajednica je ona zajednica koja omogućava potpuno učešće svih ljudi u društvenom životu, bez obzira na uzrast, pol, nacionalno, versko i socio-ekonomsko poreklo, sposobnosti i zdravstveno stanje)</i>	Merač inkluzije u zajednici Min. - - - - - Max.
Stavićete potpuno desno krstić u merač inkluzije u zajednici kod odlike broj 9 (evo ovako: - - - - X) zato što smatrate da je u javnom životu, tamo gde se nalaze i kreću ljudi, prisutno upravo onoliko osoba sa invaliditetom koliko ih stvarno ima među nama.	1. Poštovanje ljudskih prava	- - - - -
	2. Poštovanje različitosti	- - - - -
	3. Izgrađeno okruženje i informacije (su) pristupačne svim ljudima	- - - - -
	4. Ravnopravno učešće svih	- - - - -
	5. Briga o potrebama svih građana	- - - - -
	6. Otvorenost institucija za sve i podrška od njih svim građanima	- - - - -
	7. Mediji u službi građana	- - - - -
	8. Dostupnost informacija	- - - - -
	9. Sredina osetljiva za osobe iz marginalizovanih grupa	- - - - -
	10. Vidljivost osoba sa invaliditetom u javnom životu	- - - - -
	11. Poštovanje i primena zakona	- - - - -

¹ Primer datog merača možete upotrebiti za proveru uključenosti svih ljudi u Vašoj zajednici.

a. Kolika je svest o neophodnosti uvažavanja prava dece sa invaliditetom

„Inkluzivna zajednica je mnogo više nego imati otvorena vrata. To je pružena ruka i izgrađen put, napravljen most...”

Prikupljanje podataka o deci iz grupa koje su zaobiđene ili isključene (marginalizovane) neophodan je korak u razvoju (inkluzivne) zajednice. Zato je dobro da porodica za sve svoje članove (i one sa invaliditetom) napravi lične dokumente (kao što su lična karta, zdravstvena knjižica i sl.), pribavi potvrdu o prebivalištu, izvadi izvod iz matične knjige rođenih i drugo.

**„Inkluzivna zajednica, zajednica koja uključuje! Uključi se!
Marginalizovane grupe, oni koji su zaobiđeni, oni koji su isključeni. Uključi se!**

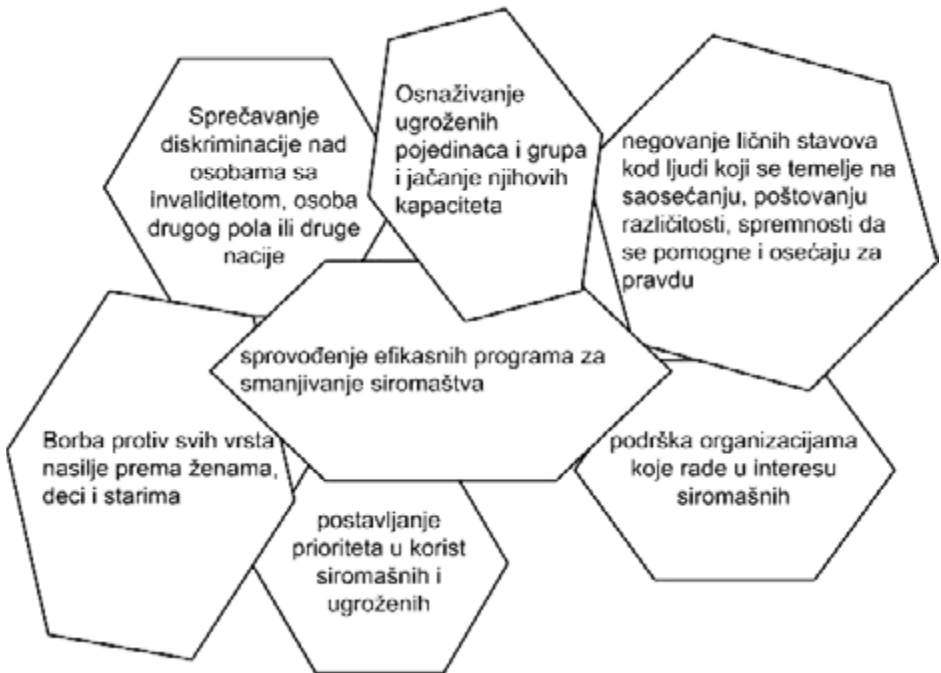
Da bi se izgradila prihvatajuća (inkluzivna) zajednica, potrebni su zakoni, ali oni nisu dovoljni. Javno mnjenje, tj. svi građani/ke, treba da budu spremni da se suoče sa svim članovima/icama svog društva, da se nikoga i ničega ne klone, da su humani i spremni da pomognu i primaju pomoć i podršku; da se ne plaše davanja - da u davanju vide najbolju dobit, a to je vera u ljude i njihovu dobrotu.

b. Važni pojmovi i termini

Ljudska prava i obaveza njihovog poštovanja od polovine XX veka (nakon Drugog svetskog rata) se sve jasnije i intenzivnije ugrađuju u skoro sve zakone. Donose se i zakoni koji se posebno bave pravima određenih grupa, na primer pravima osoba sa invaliditetom.

Socijalna isključenost predstavlja vid nepoštovanja ljudskih prava i tesno je povezana za siromaštvom i nezaposlenošću. Marginalizovane grupe (npr. osobe sa invaliditetom, drugog pola, roda, pripadnici/e druge nacije, vere, osobe različitih opredeljenja; siromašne, starije, mlađe žene, trudnice, majke sa malom decom, nezaposlene, i sl.) i usled toga su najčešće socijalno izolovane, isključene iz većine socijalnih situacija i aktivnosti.

Socijalna uključenost je vid poštovanja ljudskih prava koji je ostvaren na visokom nivou i najčešće je rezultat *borbe protiv socijalnog isključivanja koja podrazumeva sledeće:*

Inkluzija je proces socijalnog uključivanja osoba (dece i mladih) sa invaliditetom i bez invaliditeta, ili sa drugim teškoćama u razvoju, radi njihovog zajedničkog rada, učenja, igre, druženja i života.

Integracija je uključivanje sve dece u redovan sistem vaspitanja i obrazovanja. Ovakvo uključivanje ne podrazumeva promene u programu, funkcionisanju, organizaciji i ostalim dimenzijama sistema vaspitanja i obrazovanja u okvirima vrtića ili škole.

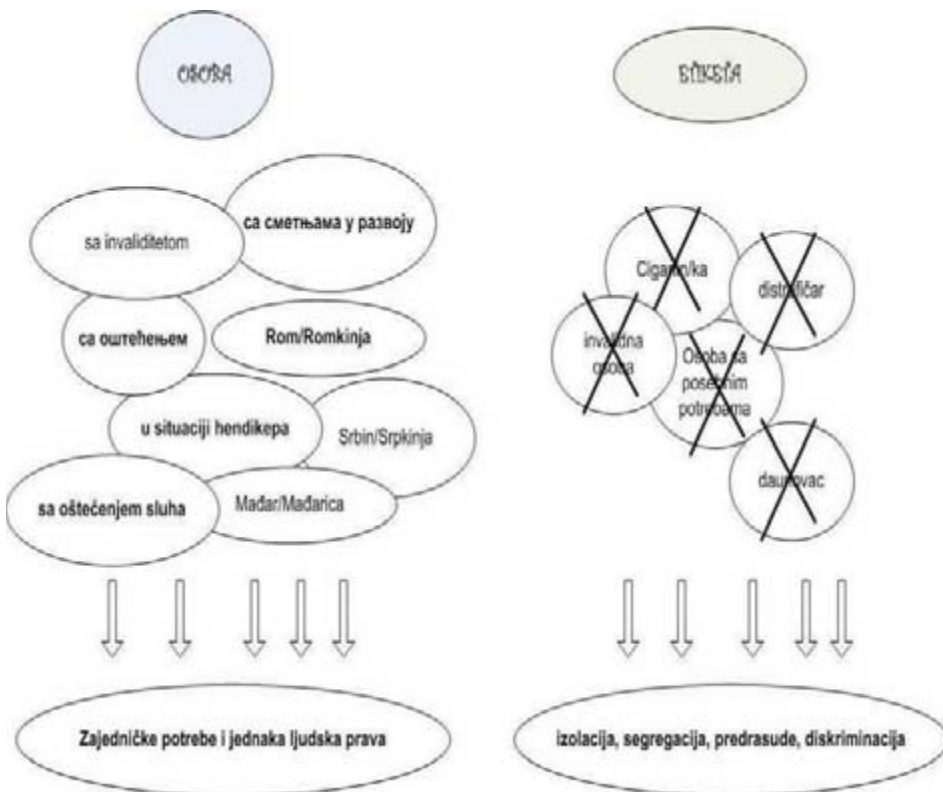
Inkluzivno obrazovanje podrazumeva promene/izmene organizacije, institucije, planova i programa vaspitanja i obrazovanja, i to takve koje će pružiti svoj deci jednake mogućnosti u razvoju svojih telesnih, emocionalnih, intelektualnih, društvenih i drugih veština i sposobnosti.

Inkluzija omogućuje svoj deci igru, odrastanje i uzajamno učenje posmatranjem, imitiranjem i dodirrom sa drugima.

Uključivanje sve dece u iste vaspitne i obrazovne grupe daje mogućnost svoj deci da uče, igraju se i žive zajedno, te da se razvijaju u osobe koje razumeju i poštuju druge.

Interakcija s vršnjacima je osnova za ukupni (fizički i mentalni) razvoj i socijalizaciju dece i mladih.

Podsticajno okruženje jeste ono koje pruža sigurnost, doživljaj uspeha, prihvatanje, poštovanje, slobodan izbor aktivnosti i priliku za savladavanje novih znanja i veština.

c. Istorija uključivanja

*Pristup osobama sa invaliditetom u praksi još uvek ima neka obeležja medicinskog modela invalidnosti i modela milosrđa!
Šta to znači? Gde je tu problem?*

Kroz istoriju su se menjali pristupi; u antičko doba bio je raširen *model eliminacije* (u Sparti i Rimu su ubijali osobe sa invaliditetom), u srednjem veku je vladao *model izolacije* (formirane su zatvorene institucije, azili izvan naseljenih mesta, daleko od ostatka populacije), a renesansa donosi prve modele moderne socijalne politike koja se zasniva na milosrđu, i naziva se *medicinskim modelom*. Civilizacija ponovo, po ko zna koji put u svojoj istoriji, pada na ispitu humanosti. U XX veku se dešavaju genocidi svetskih razmera (logori smrti, građanski ratovi u Africi i na Balkanu i sl.).

Organizacija Ujedinjenih nacija od polovine XX veka započinje humanizaciju širokih razmera koja se ogleda u:

- razvijanju novih socijalnih politika,
- ukidanju zatvorenih institucija za duševno obolele i osobe sa invaliditetom,
- donošenju pozitivnih zakona koji štite prava čoveka na jednake šanse za razvoj, život.

Kada se ulažu napori da se osobama sa invaliditetom pomaže tako što se leče, rehabilituju i menjaju u osobu koja je sposobna da svoje okruženje koristi na što približniji način onome kako ga koriste osobe bez invaliditeta, radi se o medicinskom modelu pristupa osobama sa invaliditetom.

Medicinski model odnosa vidi invalidnost kao lični problem, direktno prouzrokovan bolešću, nesrećom ili nekim drugim zdravstvenim stanjem, a koji se može poboljšati nekom medicinskom intervencijom kao što je rehabilitacija.

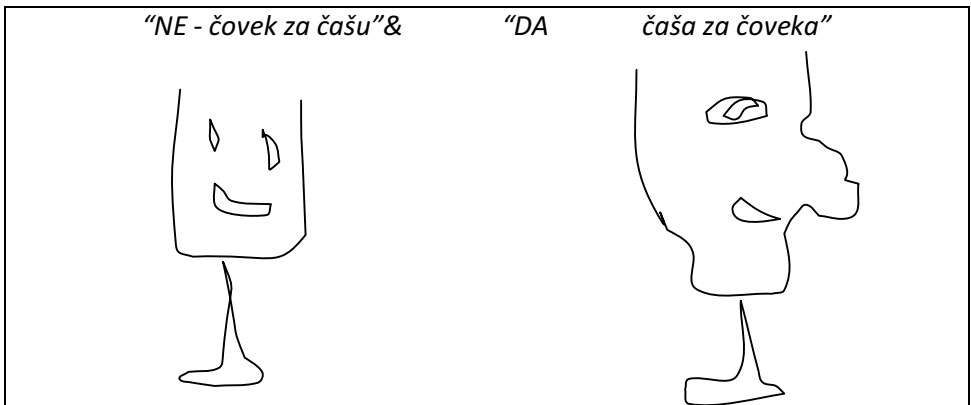
Blizak medicinskom modelu je i takozvani *model socijalne pomoći* koji vidi medicinska oštećenja kao automatsku smetnju, nedostatak i ekskluziju koja se može na neki način ispraviti i poboljšati finansijskim olakšicama i ostalim merama socijalne zaštite.

Ovakva verovanja i prateće predrasude (na primer: „Ko ne hoda, taj i ne misli dovoljno dobro“, i sl.) vode ka diskriminaciji osoba sa invaliditetom.

Dvadeseti vek je vek zamene medicinskog modela **socijalnim modelom** u odnosu civilizacije prema osobama sa invaliditetom. Ovaj model ne vidi invaliditet kao bitnu i dominantnu karakteristiku ličnosti, već kao jednu od njenih mogućih karakteristika (“osoba sa invaliditetom” umesto “invalid”), kao produkt socijalnog konteksta i okoline u kojoj se osoba nalazi i koja je najčešće puna prepreka i neprilagođenih prevoznih sredstava, prilaza zgradama i objektima, oblika upotrebnih predmeta i slicno.

Socijalni model odnosa prema osobama sa invaliditetom ističe da zajednica mora biti usmerena ka uklanjanju barijera, a ne ka samoj osobi i njenim problemima, što ukazuje na potrebu da se politika mora usmeravati na identifikaciju situacija u kojima se osobe sa invaliditetom nalaze, a ne na samu osobu.

Po Međunarodnoj konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom, usvojenoj 13. decembra 2006., invalidnost proističe iz interakcije između osoba sa (različitim) oštećenjima i prepreka u okruženju koje se odražavaju u stavovima zajednice i otežavaju njihovo puno učešće u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

* Autorka šeme: Ibolya Gera

Socijalni model podrazumeva stav da se okolina mora prilagoditi osobi - ne osoba okolini

4. NEKA RAZVOJNA OBELEŽJA DETETA OD ROĐENJA PA DO OSME GODINE ŽIVOTA

Napomena: „ m.“ = mesec

ODOJČE I BEBA (od rođenja do 12. meseca)	
telesni razvoj	brz razvoj; od 4. m. uživa u pridizanju glave; od 6.-8. m. može da drži svoju flašicu; prvi zub oko 6. m.; podiže se sa 9 meseci; može da hoda sa 12 m....
socijalni razvoj	od 4.-5. m. druželjubivo se smeši; prepoznaje majku/značajanu osobu; posle 6. m. nepoznate osobe je brinu; igra „skrivanja“; oponaša postupke drugih ...
razvoj emocija	različito plače kad je gladno/mokro/hladno; pokazuje zadovoljstvo; od 6. m. pokazuje naklonost prema drugima:ljubi/ grli; znakovi plašljivosti; odguruje od sebe stvari koje joj se ne sviđaju...
saznajni razvoj	sve više istražuje svet gledanjem, pipanjem i isanjem; proučava stvari dugo i negoduje kada one nestanu; traži stvari tamo gde su skrivene...
razvoj govora	od 2.- 4. m. guče, brblja, grgoće; vokalizira (aaaa, eee, iii,oooo,uuuu i zvukove okoline); posle 6. m. „ma-ma“, „ta-ta“; razume nazive predmeta; shvata jednostavne zahteve (uzmi, gledaj, drži) ; od 9. do 12.m. reaguje pokretima na muziku;

DETE SREDNJEG JASLENOG UZRASTA (1 – 2 godina)	
telesni razvoj	puzi/stoji samo/gura stolicu; počinje da hoda oko 15. m.; puzi niz srtepenice unatraške; slaže nekoliko kockica; koristi kašiku; 20 zuba do 18.m.; škraha voštanim bojama vertikalne i horizontalne linije; otvara vrata i ormare; drži čašu jednom rukom; šara grube krugove;dnevna kontrola pražnjenja.....
socijalni razvoj	voli svoj odraz u ogledalu; oponaša druge; paralelno se igra; razlikuje delove tela; okreće se igri sa vršnjacima manje sa roditeljima; svesno je da poseduje i sebično je...
razvoj emocija	milo je i društveno; buni se, tuče i krije se; nema osećaj

	krivice; opaža emocije drugih; sa dve godine humor, osećanje krivice, tvrdoglavo...
saznajni razvoj	priseća se i predviđa događaje; odloženo oponaša viđeni događaj; pamti imena predmeta; razlikuje jedno od mnoštva; rastavlja stvari i pokušava da ih spoji; pokazuje pokretima ono što priča.....
razvoj govora	rečima prati gestove i zamenjuje ih u iskazivanju želje i potrebe; sa 18. m. vlada rečenicom od jedne reči i počinje da spaja dve reči u rečenici; zna 300 do 1000 reči; svesno je jezika i igra se rečima ponavljajući i vežbajući ih; voli da sluša istu priču više puta.....

DETE RANOG PREDŠKOLSKOG UZRASTA (3-4 godine)	
telesni razvoj	vozi tricikl, gura kolica, penje se uz stepenice naizmeničnim podizanjem nogu; lako trči i zaustavlja se; skače iz zaleta, održava ravnotežu na jednoj nozi; fini pokreti za oblačenje; koristi zip-zar, dugmad, makaze; seče papir, crta jednom i drži papir dugom rukom; kontroliše pražnjenje noću.....
socijalni razvoj	od paralelne igre se kreće ka igri u društvu; svesno je polnih razlika; teži nezavisnosti i razvija samopouzdanje; nisu retki izmišljeni drugari.....
razvoj emocija	razvija unutrašnju kontrolu nad sopstvenim ponašanjem; više humora i manje negativizma; pojava fobija i strahova; od 4. godine pojava namernog laganja.....
saznajni razvoj	razvija veštine za rešavanje problema, eksperimentiše, sluša da bi učilo; crta ono što zna i što misli da je važno; opaža jednu po jednu osobinu; sve češće pita „Zašto?“; svemu nalazi smisao, vidi stvari iz svog ugla i počinje da odvaja maštu od stvarnosti.....
razvoj govora	dobro oblikuje rečenice, priča kroz monolog i igra uloge odraslih dok izvodi svoje aktivnosti; uključuje se u razgovor sa sagovornicima naizmeničnim uzimanjem reči; rado koristi „zabranjene reči“ da bi zaprepastilo odrasle.....
DETE PREDŠKOLSKOG UZRASTA (5 -6 godina)	
telesni razvoj	dobro kontroliše pokrete, često vozi bicikl, preskače i

	skakuće; koristi četkicu za zube, makaze, olovku, čekić, iglu za šivenje; potvrđena je levo- ili desnorukost; oblači se ali još teško vezuje pertle; gubi mlečne zube....
socijalni razvoj	samo odlazi u posete; samo je sebi dovoljno; istrajava na zadatku, planira ga i vraća mu se narednog dana; igra se sa dva ili tri druga/drugarice, prilagođava se i spremno je da pomogne; rado vlada, zapoveda i savetuje; teško gubi, bitno mu je da bude prvo, da poseduje i da se hvali; žudi za pažnjom; sa roditeljima je u odnosima od ljubavi do mržnje; orijetiše se ka svom polu; svesno je izgleda svoje odeće.....
razvoj emocija	uči da razlikuje dobro i loše; kontroliše emocije i vežba društveno poželjno izražavanje osećanja; česte svađe kratkog trajanja; mogu se javiti izlivi besa; javlja se glas savesti, postupke posmatra kao dobre i loše, prihvata pravila, često rigidno, tužaka se....
saznajni razvoj	shvata stalnost količine i dužine; interesuju ga slova i brojevi; broji, crta slova, zna većinu boja; shvata svoj prostor i svoje vreme; počinje da čita, piše i računa; često izvrće slova i brojeve u pisanju i čitanju ....
razvoj govora	bogat rečnik i preko 2500 reči; mnogo koristi govor i da usmerava druge....

DETE ŠKOLSKOG UZRASTA (7-8 godina)	
telesni razvoj	tempo rasta se usporava i velike su individualne razlike u visini i težini; sklono usavršavanju veština putem vežbanja; menja mlečne sa trajnim zubima; telo postaje srazmernije i struktura lica se menja....
socijalni razvoj	formiraju se vršnjačke grupe; sa svojim polom se oseća sigurnije, bavi se sobom, teži nezavisnom radu i igri, koristi argumente u raspravi, još uvek ne prihvata da bude gubitnik i često se tužaka; do osme godine postiže veštinu igranja po pravilima i nije usredsređeno samo na pobjedu; više je odgovorno i savesno, manje je sebično, rado deli sa drugima, hoće da ugoditi drugima i rado se igra i mašta...
razvoj emocija	teško otpočinje posao ali ga istrajno izvršava; opaža gledišta drugih; voli zagonetke, šale na tuđ račun i

	zabavljaju ga besmislene reči; osetljivo je i lako se vređa; ima smisao za posedovanje, vodi računa o svojim stvarima i pravi zbirke...
saznajni razvoj	ima pažnju velikog raspona; planira zadatak i dugo ostaje u njemu; zaključuje, širi svoja znanja i interesovanja; svesno je zajednice i sveta; svesno je svog učinka i učinka drugih...
razvoj govora	dobar je slušalac; pokreće razgovor i svoju aktivnost prati zapažanjima; izražava se i usmeno i pismeno...

Adaptirala i skratila, Gera Ibolja, 2009. Adaptirano prema Saifer, Baumann, Isenberg i Jatongo (2001) Individualizovani pristup podučavanju, Centar za interaktivnu pedagogiju, Step by Step Program, Children's Resources International, Beograd, str. 70. -79.

5. OSNOVNO O PRAVIMA

5.1. Prava u oblasti socijalne zaštite

Regulisana su Zakonom o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana.

Prava koja obezbeđuje Republika (njihovo ostvarenje se finansira iz republičkog budžeta):

1. Materijalno obezbeđenje porodicama sa decom
2. Pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica
3. Smeštaj u ustanovu socijalne zaštite
4. Smeštaj u drugu porodicu (hraniteljstvo)

Prava koja obezbeđuje opština, odnosno grad:

1. Dnevni boravak dece u predškolskim ustanovama na teritoriji opštine rođenja
2. Jednokratna pomoć (npr., po osnovu rođenja deteta na teritoriji opštine rođenja, po osnovu rođenja blizanaca, itd.)
3. Pravo na usluge socijalnog rada (savetovališta za brak i porodicu)
4. Privremeni smeštaj u prihvatne centre (sigurne kuće)

Porodičnim zakonom garantovana su sledeća prava:

1. Pravo na poštovanje svog porodičnog života
2. Pravo na zaštitu od nasilja u porodici
3. Pravo na obezbeđenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova dece za njihov pravilan i potpun razvoj
4. Pravo na izdržavanje

Ova prava ostvaruju se putem sledećih ustanova:

1. Centar za socijalni rad
2. Ustanove za smeštaj korisnika
3. Ustanove za dnevni boravak i pomoć u kući

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

U sprovođenju socijalne zaštite i socijalnog rada, centar za socijalni rad odlučuje u prvom stepenu o ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite; pruža usluge socijalnog rada u postupku rešavanja o tim pravima; vrši isplatu novčanih prava.

Centar za socijalni rad obavlja i stručne poslove u sprovođenju socijalne zaštite i socijalnog rada i to:

- otkriva i prati socijalne potrebe građana i probleme u oblasti socijalne zaštite;
- predlaže i preduzima mere u rešavanju stanja socijalnih potreba građana i prati njihovo izvršenje;
- organizuje i sprovodi odgovarajuće oblike socijalne zaštite i neposredno pruža usluge socijalne zaštite i socijalnog rada;
- razvija i unapređuje preventivne aktivnosti koje doprinose sprečavanju i suzbijanju socijalnih problema;
- pruža dijagnostičke usluge, sprovodi odgovarajući tretman, savetodavno terapijske usluge i stručnu pomoć korisnicima;
- podstiče, organizuje i koordinira profesionalni i dobrovoljni humanitarni rad u oblasti socijalne zaštite;
- vodi evidenciju i dokumentaciju o pruženim uslugama i preduzetim merama u okviru svoje delatnosti;
- vodi evidenciju o deci za usvojenje i potencijalnim usvojiocima na području za koje je osnovan;
- vrši i druge poslove utvrđene zakonom i odlukom skupštine opštine.

USTANOVE ZA SMEŠTAJ KORISNIKA

Dom za decu i omladinu - obezbeđuje zbrinjavanje deci bez roditeljskog staranja i deci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do obezbeđivanja uslova za povratak u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanja u usvojilačkoj ili drugoj porodici, odnosno do osposobljavanja za samostalan život. U okviru smeštaja obezbeđuje se nega i staranje o zdravlju, vaspitanju, pomoć u obrazovanju i osposobljavanju za rad.

Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine - obezbeđuje zbrinjavanje deci bez roditeljskog staranja i deci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do obezbeđivanja uslova za povratak u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanja u usvojilačkoj ili drugoj porodici, odnosno do osposobljavanja za samostalan život. U okviru smeštaja obezbeđuje se nega i staranje o zdravlju, vaspitanju, pomoć u obrazovanju i osposobljavanju za rad.

Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine pored toga organizuje zbrinjavanje samohranih trudnica i majki sa detetom (posle porođaja do devet meseci života deteta), organizuje i neposredno vrši smeštaj u druge porodice dece i omladine bez roditeljskog staranja sa poremećenim porodičnim prilikama. Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine, na osnovu programa zdravstvene delatnosti, u skladu sa posebnim propisima obezbeđuje deci od rođenja do treće godine života preventivnu zdravstvenu zaštitu i negu, medicinsku dijagnostiku, lečenje, rehabilitaciju, vaspitanje i socijalnu zaštitu.

Centar za porodični smeštaj - Centar za porodični smeštaj organizuje neposredno vrši smeštaj u druge porodice dece bez roditeljskog staranja, vrši uvid u rad i pruža stručnu pomoć porodici kojoj je dete povereno na zbrinjavanje i vaspitanje sve dok se ne obezbede uslovi za njegov povratak u sopstvenu porodicu, odnosno do osposobljavanja za samostalan život i rad.

Prihvatište za decu i omladinu - obezbeđuje privremeno zbrinjavanje dece i omladine koju uputi nadležni centar za zdravstvenu zaštitu, vaspitanje i obrazovanje, kulturno-zabavne i druge potrebe, dok se za njih ne utvrdi odgovarajući oblik zaštite.

Dom za decu i omladinu ometenu u razvoju - obezbeđuje decii omladini ometenoj u razvoju, stepena umerene, teže i teške mentalne ometenosti, višestruko ometenoj u razvoju i oboleloj od autizma:

- odgovarajuće oblike vaspitanja, obrazovanja i osposobljavanja za rad i radne aktivnosti, u skladu sa njihovim psihičkim i fizičkim sposobnostima;
- rad na ublažavanju ili otklanjanju posledica u njihovom razvoju;
- radno angažovanje pod posebnim uslovima, u skladu sa njihovom osposobljenošću za rad;
- potpuno i trajno zbrinjavanje (stanovanje, ishrana, nega, zdravstvena zaštita, kulturno-zabavne i druge aktivnosti) u skladu sa njihovim potrebama i psihofizičkim sposobnostima.

Dom za decu i omladinu ometenu u razvoju može da formira radionice za rad pod posebnim uslovima i da radno angažuje osposobljene korisnike pod stalnim stručnim nadzorom. Pored trajnog zbrinjavanja, organizuje petodnevni i dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju.

Dom za decu i omladinu sa telesnim invaliditetom i očuvanim mentalnim sposobnostima - obezbeđuje korisnicima smeštaj, zdravstvenu zaštitu, vaspitanje, rekreativno-kulturno-zabavne aktivnosti, u skladu sa sposobnostima i stepenom invalidnosti, pomoć u obrazovanju i osposobljavanje za rad. Dom može da organizuje i petodnevni i dnevni boravak dece i omladine sa telesnim invaliditetom.

Zavod za vaspitanje dece i omladine - obezbeđuje zbrinjavanje, vaspitanje i obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i zdravstvenu zaštitu dece i omladine sa poremećajima u ponašanju i preduzima odgovarajuće mere radi sprečavanja u daljem narušavanju opšte prihvaćenih društvenih normi ponašanja, vršenju prestupa i vršenju krivičnih dela. U Zavodu se, u skladu sa posebnim propisima, sprovode vaspitne mere upućivanja u vaspitnu ustanovu. Zavod obezbeđuje prihvatanje i zbrinjavanje dece i omladine koja se usled raznih okolnosti nađu van mesta prebivališta, sve dok se ne utvrdi mogućnost za njihovo vraćanje u sopstvenu porodicu, porodicu hranitelja ili u ustanovu u kojoj su smešteni. Zavod može organizovati dnevni boravak, prihvatilište i prihvatnu stanicu za decu, porodicu hranitelja ili u ustanovu u kojoj su smešteni.

Prihvatne stanice za decu i omladinu - vrše prihvat i kratkotrajan smeštaj dece i omladine koja se nađu u skitnji, prosjačenju, ili drugim slučajevima kojima je hitno potreban kratkotrajan smeštaj; obezbeđuje smeštaj, ishranu, primenu zdravstveno higijenskih mera, utvrđivanje njihovog identiteta i prebivališta, sačinjavanje nalaza o njihovom stanju i ponašanju, sa ciljem da se dete što brže vrati svojim roditeljima ili domu u kome je bilo, ili da se uputi ustanovi u opštini kojoj pripada, ili u prihvatilište ako je potreban temeljitiji opservaciono-dijagnostički tretman. Zavod za vaspitanje dece i omladine može organizovati poslove prihvatne stanice za decu i omladinu.

Prihvatilište - obezbeđuje privremeno i celovito zbrinjavanje dece i omladine koju uputi nadležni Centar za socijalni rad ili prihvatna stanica, primenom zdravstveno-higijenskih mera, vaspitanjem i obrazovanjem, ispunjavanjem kulturno-zabavnih i drugih potreba, sve dok se za njih ne utvrdi odgovarajući oblik trajnog zbrinjavanja, na osnovu opservaciono-dijagnostičkog tretmana. Prihvatilište se može organizovati u domu za decu i omladinu.

Dom za odrasle osobe sa invaliditetom - Obezbeđuje korisnicima kod kojih su očuvane mentalne sposobnosti i licima sa čulnim oštećenjima potpuno i trajno zbrinjavanje, zdravstvenu zaštitu, radno angažovanje, rekreativno-kulturne i zabavne aktivnosti, u skladu sa njihovim sposobnostima.

USTANOVE ZA DNEVNI BORAVAK I POMOĆ U KUĆI (*Osniva ih Opština*)

Centar za dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju - obezbeđuje korisnicima dnevni boravak, ishranu, zdravstvenu zaštitu, vaspitno-obrazovni rad, osposobljavanje za rad i radne aktivnosti i kulturno-zabavne i rekreativne aktivnosti, prema njihovim sposobnostima, sklonostima i ispoljenom interesu. Centar za dnevni boravak može za radno osposobljavanje korisnika da obezbedi uključivanje u proizvodni rad prema njihovim sposobnostima, pod posebnim uslovima i stalnim nadzorom.

Dnevni centar za umereno i teže mentalno nedovoljno razvijena odrasla i stara lica - obezbeđuje dnevni boravak, ishranu, zdravstvenu zaštitu, radnu i okupacionu terapiju i kulturno-zabavne i rekreativne aktivnosti prema njihovim sposobnostima i sklonostima.

Dnevni centar za radno-proizvodne aktivnosti osoba sa invaliditetom - pruža dnevno zbrinjavanje, osposobljavanje za radno proizvodne, rekreativne i druge aktivnosti.

5.2. Prava iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja

Podrazumeva:

- Pravo na zdravstvenu zaštitu
- Pravo na naknadu zarade za vreme privremene sprečenosti za rad
- Pravo na naknadu troškova u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite
- Pravo na naknadu pogrebnih troškova

Primarnom zdravstvenom zaštitom obuhvaćene su sledeće kategorije:

- Deca i omladina do navršene 15., odnosno 26. godine, ukoliko su na redovnom školovanju
- Žene u vezi sa planiranjem porodice, trudnoćom, porođajem i materinstvom
- Osobe starije od 65 godina života
- Osobe sa invaliditetom

Zdravstvena zaštita obuhvata:

- Medicinske mere i postupke za unapređivanje zdravstvenog stanja, odnosno sprečavanje, suzbijanje i rano otkrivanje bolesti i drugih poremećaja zdravlja
- Lekarske preglede i druge vrste medicinske pomoći u cilju utvrđivanja , praćenja i proveravanja zdravstvenog stanja
- Lečenje obolelih i povređenih, kao i druge vrste medicinske pomoći
- Prevenciju i lečenje bolesti usta i zuba
- Medicinsku rehabilitaciju u ambulantno polikliničkim i stacionarnim uslovima
- Proteze, ortopedska i druga pomagala; pomoćne i sanitarne sprave, stomato-protetsku pomoć i stomatološke materijale

USTANOVE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Dom zdravlja - je zdravstvena ustanova u kojoj se obezbeđuje najmanje preventivna zdravstvena zaštita za sve kategorije stanovnika, hitna medicinska pomoć, opšta medicina, zdravstvena zaštita žena i dece, patronažna služba, kao i laboratorijska i druga dijagnostika. U domu zdravlja obezbeđuje se i prevencija i lečenje u oblasti stomatološke zdravstvene zaštite, zdravstvena zaštita zaposlenih, odnosno medicina rada i fizikalna medicina i rehabilitacija. U domu zdravlja obezbeđuje se i sanitetski prevoz ako ta služba nije organizovana u bolnici ili u drugoj zdravstvenoj ustanovi na teritoriji za koju je dom zdravlja osnovan. Takođe, obavlja se i farmaceutska zdravstvena delatnost. Primarnu zdravstvenu zaštitu u domu zdravlja građani ostvaruju preko izabranog lekara. Izabrani lekar može biti: doktor medicine ili doktor medicine specijalista za oblast opšte medicine, odnosno specijalista medicine rada; doktor medicine specijalista pedijatrije; doktor medicine specijalista ginekologije; doktor stomatologije.

Bolnica (opšta i specijalna) - je zdravstvena ustanova koja obavlja zdravstvenu delatnost na sekundarnom nivou. Bolnica obavlja zdravstvenu delatnost po pravilu kao nastavak dijagnostike, lečenja i rehabilitacije u domu zdravlja, odnosno kada su zbog složenosti i težine oboljenja potrebni posebni uslovi u pogledu kadrova, opreme, smeštaja i lekova.

Opšta bolnica pruža zdravstvenu zaštitu licima svih uzrasta obolelih od raznih vrsta bolesti. Opšta bolnica u državnoj svojini osniva se za teritoriju jedne ili više opština. Opšta bolnica najmanje mora imati: organizovane službe za prijem i zbrinjavanje hitnih slučajeva; odeljenja za obavljanje specijalističko-konsultativne i stacionarne zdravstvene delatnosti iz interne medicine, pedijatrije, ginekologije i akušerstva i opšte hirurgije; laboratorijsku, rentgen i drugu dijagnostiku u skladu sa svojom delatnošću; anesteziologiju sa reanimacijom; ambulantu za rehabilitaciju; farmaceutsku zdravstvenu delatnost preko bolničke apoteke.

Specijalna bolnica pruža zdravstvenu zaštitu licima određenih dobnih grupa, odnosno obolelima od određenih bolesti. Specijalna bolnica obavlja specijalističko-konsultativnu i stacionarnu zdravstvenu delatnost za oblast za koju je osnovana, laboratorijsku i drugu dijagnostiku, kao i farmaceutsku zdravstvenu delatnost preko bolničke apoteke.

5.3. Prava u oblasti obrazovanja

Svako dete ima pravo na obrazovanje. U našoj zemlji obavezni su osnovno obrazovanje i predškolsko vaspitanje i obrazovanje, odnosno priprema za polazak u školu.

USTANOVE U SISTEMU OBRAZOVANJA

Dečji vrtić ostvaruje predškolski program, a može da ostvaruje i posebne predškolske programe, odnosno one prilagođene deci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i druge.

Osnovna škola ostvaruje školski program, a može da ostvaruje i prilagođen školski program za učenike i odrasle sa smetnjama i teškoćama u razvoju, poseban školski program za muzičko i baletsko obrazovanje, poseban školski program za obrazovanje odraslih, vaspitni program za učenike u školi sa domom i druge programe.

Romski asistent je novi prosvetni radnik u školi, čiji je osnovni zadatak da pruži podršku deci romske nacionalnosti u školovanju i uveri njihove porodice u značaj obrazovanja.

Srednja škola ostvaruje školski program opšteg, stručnog i umetničkog obrazovanja, a može da ostvaruje i: prilagođen školski program za učenike i odrasle sa smetnjama i teškoćama u razvoju, poseban školski program za muzičko i baletsko obrazovanje, poseban školski program za obrazovanje odraslih, vaspitni program za učenike u školi sa domom, program specijalističkog i majstorskog obrazovanja, program stručnog osposobljavanja, obuke i druge programe.

Univerzitet, odnosno fakultet sprovodi obrazovnu, naučnu i umetničku delatnost. Pri upisu na fakultete u Novom Sadu, za mlade sa invaliditetom i Rome postoje mere kojima se on olakšava i podstiče (stipendije Ministarstva prosvete za studente i studentkinje sa invaliditetom, upis na budžet preko kvote...).

5.4. Informacije o pravima čije se ostvarivanje finansira iz budžeta Grada Novog Sada

Grad Novi Sad obezbeđuje sredstva za ostvarivanje sledećih prava ili usluga:

- Savetovalište za predbračnu, bračnu i porodičnu problematiku
- Dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju i dece i omladine sa poremećajem u društvenom ponašanju
- jednokratne pomoći
- oprema korisnika za smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu
- privremeni smeštaj u prihvatilište i prihvatnu stanicu
- naknada troškova sahranjivanja
- mesečna novčana pomoć
- izuzetna ili interventna jednokratna pomoć
- pružanje savetodavno terapijskih i drugih usluga zlostavljanoj, zanemarenoj i zloupotrebljavanoj deci i omladini
- prihvatilišta sa prihvatnom stanicom "Sigurna kuća"
- kućna nega i pomoć u kući
- obezbeđivanje zdravstvene zaštite korisnicima MOP-a
- rešavanje stambenih pitanja korisnicima MOP-a
- Zaštićeno stanovanje u dva oblika
- Sigurna ženska kuća
- pomoć u naturi (nabavka zimnice, ogreva, odeće i obuće, udžbenika i školskog pribora za učenike i dr.)
- besplatan obrok
- letovanje dece iz hraniteljskih porodica
- edukacija za integraciju u radnu i životnu sredinu
- drugi oblici socijalne zaštite kojima se doprinosi zaštiti, rehabilitaciji i socijalizaciji lica u stanju socijalne potrebe
- usluge socijalnog rada u postupcima rešavanja o navedenim pravima

6. PROCEDURE I DOKUMENTA POTREBNA ZA OSTVARIVANJE PRAVA U NOVOM SADU

6.1. Roditeljski dodatak

U skladu sa odlukom **Izvršnog veća AP Vojvodine** o pravu na **roditeljski dodatak za prvo dete**, roditeljski dodatak ostvaruje majka za svoje prvo dete pod uslovima da ima prebivalište, odnosno boravište na teritoriji AP Vojvodine i da neposredno brine o detetu.

Pravo na roditeljski dodatak ostvaruje se na osnovu podnetog zahteva majke i sledećih dokaza:

- izvoda iz matične knjige rođenih,
- fotokopije lične karte, odnosno izbegličke legitimacije,
- izjave majke da neposredno brine o svom prvom detetu, a izuzetno aktom organa starateljstva, po zahtevu organa uprave koji vodi postupak,
- fotokopije štedne knjižice ili tekućeg računa.

Kada otac deteta ostvaruje pravo na roditeljski dodatak za prvo dete, otac podnosi iste, već navedene, dokaze za sebe i jedan od sledećih dokaza:

- izvod iz matične knjige umrlih za majku,
- uverenje organa starateljstva o činjenici da je majka napustila dete,
- rešenje da je majka lišena roditeljskog prava,
- potvrdu nadležnog zdravstvenog organa o teškoj bolesti majke ili rešenje kojim je majka lišena poslovne sposobnosti,
- potvrdu nadležne ustanove o početku i trajanju izdržavanja kazne zatvora za majku.

Zahtev za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak za prvo dete podnosi se najkasnije do navršene prve godine života deteta, opštinskoj, odnosno gradskoj upravi u kojoj je prebivalište, odnosno boravište podnosioca zahteva.

Pravo na roditeljski dodatak koje dodeljuje Grad Novi Sad za prvo dete ostvaruje majka za svoje prvo dete, pod sledećim uslovima:

- da ima prebivalište na teritoriji Grada Novog Sada, odnosno boravište ako je privremeno raseljeno lice iz AP Kosovo i Metohija
- da neposredno brine o detetu
- da je zahtev podnesen najkasnije tri meseca od dana rođenja deteta.

Postupak za podnošenje zahteva Zahtev za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak za prvo dete podnosi se na propisanom obrascu 11.6. *(može se preuzeti u Gradskoj upravi za dečju i socijalnu zaštitu u Žarka Zrenjanina 2, II sprat)*. Zahtev podnosi majka.

Podnosilac zahteva za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak za prvo dete, uz zahtev prilaže:

- dokaz o prebivalištu na teritoriji Grada Novog Sada, odnosno boravištu, te ako je privremeno raseljeno lice iz AP Kosovo i Metohija - fotokopija lične karte ili raseljeničke legitimacije i original na uvid,
- izvod iz matične knjige rođenih za dete (original),
- fotokopija štedne knjižice Poštanske štedionice koja glasi na ime majke deteta.

Postupak po podnetom zahtevu Povodom podnetog zahteva Gradska uprava razmatra zahtev sa kompletnom dokumentacijom, utvrđuje urednost i blagovremenost zahteva. Ukoliko je podneta dokumentacija nekompletna, Gradska uprava će pisanim putem naložiti dopunu zahteva u zakonom utvrđenom roku. Ukoliko u utvrđenom roku podnosilac zahteva ne postupi po nalogu, Gradska uprava će doneti zaključak o odbacivanju zahteva.

Gradska uprava rešava na osnovu urednog, blagovremenog i od strane ovlašćenog lica podnetog zahteva i donosi rešenje kojim se, u zavisnosti od ispunjenosti uslova, pravo priznaje ili ne priznaje.

6.2. Dokumentacija za regulisanje prava na materinski dodatak

Zahtev podnosi majka, uz navođenje punog prezimena i imena novorođenog deteta. Majka podnosi molbu Centru za socijalni rad da joj se izda uverenje da neposredno brine o svojoj deci, ukoliko ih ima, i pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću izjavljuje da sa decom živi u zajedničkom domaćinstvu i o deci neposredno brine. Uslov je i da majka nema dece koja su smeštena u ustanovi socijalne zaštite, drugu porodicu i da nema dece koja su data na usvajanje jer ,ako ima, onda nema pravo na materinski dodatak. Navodi pune podatke sve dece, imena i prezimena, datume i mesta rođenja.

Uz zahtev prilaže:

- fotokopije izvoda iz matične knjige rođenih za svu decu,
- fotokopije ličnih karata roditelja,
- fotokopije uverenja o prebivalištu za svu decu (*Izdaje se u SUP-u*).

6.3. Dokumentacija za ostvarivanje prava na minimum socijalne sigurnosti porodice (MO)

Pravo na "MO" ima pojedinac (koji živi sam), odnosno porodica koja nema prihode, ili ima manji prihod od minimalnog nivoa socijalne sigurnosti. Uz navedenu neophodnu dokumentaciju prilažu se i formulari za podnosioca i njegove članove porodice, koji se mogu nabaviti u Centru za socijalni rad:

- izvod iz matične knjige rođenih (venčanih) - da nije stariji od 6 meseci,
- uverenje o imovnom stanju za punoletne članove porodice iz mesta rođenja i mesta prebivališta (*Geodetski zavod Novi Sad, Železnička 6*),
- za zaposlena lica, potvrda o visini primanja po osnovu radnog odnosa ili po osnovu obavljanja privatne delatnosti, odnosno visini prihoda za poslednja 3 meseca od meseca u kom je podnet zahtev,

- za nezaposlena lica, uverenje da je uredno prijavljen službi odgovarajućeg zavoda za tržište rada, da nije odbio prekvalifikaciju, stručno osposobljavanje ili stručno obrazovanje i da nije korisnik novčane naknade (*Novi Sad, Alberta Tome 2*),

- potvrda za decu da su na redovnom školovanju,

- uverenje Fonda penzijsko- invalidskog osiguranja da nije korisnik penzije po bilo kom osnovu, a ako je penzioner- potvrdu od Fonda o visini primanja za poslednja 3 meseca od meseca u kome se podnosi zahtev (*Novi Sad, Žitni trg 1*),

- uverenje od SKUPŠTINE OPŠTINE: *Odeljenja za finansije* da se ne zadužuje porezom i doprinosom za punoletne članove porodica (*Novi Sad, M. Pupina br. 14*),

- presuda o razvodu braka i visini utvrđene obaveze izdržavanja,

- za sve punoletne članove, fotokopija (važeće) lične karte,

- broj električnog brojila na ime nosioca prava na MO,

- fotokopija uplatnice “Infostana”.

6.4. Jednokratna pomoć

Ovo pravo obezbeđuje se licu koje se *iznenada ili trenutno* nađe u stanju socijalne potrebe. Zahtev se podnosi preko centra za socijalni rad, a finansira se iz sredstava opštine. Centar svakog meseca prosleđuje Gradskoj upravi za socijalnu i dečju zaštitu ažuriran spisak korisnika. Potrebni dokumenti:

- fotokopija lične karte za sva punoletna lica,

- izvodi iz matične knjige rođenih za decu,

- uverenje iz Nacionalne službe za zapošljavanje – za nezaposlene,

- potvrda firme o prihodima za poslednja tri meseca – za zaposlene,

- potvrda o penziji za poslednja tri meseca – za penzionere.

6.5. Zahtev za upućivanje na prvostepeni organ veštačenja, radi utvrđivanja potrebe za pomoć i negu drugog lica

Pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica ima lice kome je zbog prirode i težine stanja, povrede ili bolesti, neophodna pomoć i nega za obavljanje radnji radi zadovoljavanja osnovnih životnih potreba. Potrebno je popuniti formular – zahtev za upućivanje na prvostepeni organ veštačenja (lecarsku komisiju) radi utvrđivanja potrebe za pomoć i negu drugog lica. Zahtev podnosi sama osoba - klijent, i to Fondu za penzijsko invalidsko osiguranje tj. „Socijalnom“. Potrebno je da se prvo obrati Centru za socijalni rad zbog detaljnih informacija i uputstava. Uz zahtev se prilaže:

- predlog za veštačenje od lekara opšte prakse (*obrazac broj 1*)
  - fotokopija zdravstvene knjižice (*stranice na kojoj se vidi ime i prezime i osiguranje*)
    - fotokopija lične karte
    - najnoviji nalaz specijaliste
    - fotokopija rešenja međuopštinske komisije za kategorizaciju, ili raniji nalaz prvostepenog organa veštačenja
    - izvod iz matične knjige rođenih
    - uverenje da ne prima penziju i dodatak za TNP preko fonda PIOR
- N.Sad
- fotokopija uplatnice „Infostana“

6.6. Pomoć za osposobljavanje za rad

Ovo pravo podrazumeva pomoć deci i omladini ometenoj u razvoju i odraslim osobama sa invaliditetom koji se, prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za rad, a to pravo ne mogu da ostvare po drugom pravnom osnovu.

Potrebna dokumenta:

- komplet zdravstvene dokumentacije
- rešenje o invalidnosti (kategorizaciji)
- kopija lične karte ili zdravstvena knjižica za lica ispod 16 godina
- izvod iz matične knjige rođenih

6.7. Pravo na naknadu zarade (“bolovanje”):

Za ostvarivanje prava na naknadu zarade (bolovanje) prilažu se sledeći dokazi:

ZAPOSLENI KOD PRAVNIH LICA:

- izveštaj o privremenoj sprečenosti za rad u vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta – doznaka,
  - izvod iz matične knjige rođenih za decu,
  - fotokopija zdravstvene knjižice majke, odnosno korisnika,
  - rešenje poslodavca o pravu na porodiljsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta,
  - potvrda poslodavca o dužini radnog staža korisnika, neprekidno i neposredno pre ostvarivanja prava,
  - potvrda poslodavca o visini osnovne zarade zaposlenog, i uvećane zarade, po osnovu vremena provedenog na radu, za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu, u procentu utvrđenom članom 108 stav 1. tačka 4, Zakona o radu („Sl. Glasnik RS“ br. 24/05 i 61/05), za mesec koji prethodi mesecu u kome otpočinje korišćenje odsustva,
  - obračun zarade, odnosno naknade zarade, koji je poslodavac dužan da dostavi zaposlenom, u skladu sa zakonom, za poslednja četiri meseca koja prethode mesecu u kome otpočinje odsustvo,
  - potvrda o kretanju prosečne mesečne zarade kod poslodavca za poslednja četiri meseca koja prethode mesecu u kome otpočinje odsustvo.

ZAPOSLENI KOD PREDUZETNIKA (str, sztr, agencije, biro i sl.):

- izveštaj o privremenoj sprečenosti za rad u vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta-doznaka
  - izvod iz maticne knjige rođenih za decu
  - fotokopija zdravstvene knjižice majke, odnosno korisnika
  - rešenje poslodavca o pravu na porodiljsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta
- potvrda o podnetoj prijavi-odjavi osiguranja- obrazac M-3 /fotokopija/
  - ugovor o radu /fotokopija/
  - potvrda poslodavca o visini osnovne zarade zaposlenog i uvećane zarade, po osnovu vremena provedenog na radu, za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu, u procentu utvrđenom članom 108. stav1. tačka 4 , Zakona o radu („Sl. Glasnik RS“ br. 24/05 i 61/05), za mesec koji prethodi mesecu u kome otpočinje korišćenje odsustva.
  - obračun zarade, odnosno naknade zarade, koji je poslodavac dužan da dostavi zaposlenom , u skladu sa zakonom, za poslednja četiri meseca koja prethode mesecu u kome otpočinje odsustvo.
  - potvrda o kretanju prosečne mesečne zarade kod poslodavca za poslednja četiri meseca koja prethode mesecu u kome otpočinje odsustvo.

LICA KOJA SAMOSTALNO OBAVLJAJU DELATNOSTI I OSNIVAČI-VLASNICI:

- izveštaj o privremenoj sprečenosti za rad u vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta-doznaka,
  - izvod iz maticne knjige rođenih za decu,
  - fotokopija zdravstvene knjižice majke, odnosno korisnika,
  - rešenje nadležnog organa o upisu radnje, odnosno privrednog društva, u registar (*fotokopija*),
  - rešenje nadležnog organa o imenovanju stručnog poslovođe ili privremenoj obustavi delatnosti, a za advokate rešenje advokatske komore o određivanju zamenika za vreme korišćenja odsustva, dok osnivači privrednih društava prilažu samo ličnu izjavu da za vreme korišćenja prava neće obavljati istu ili drugu delatnost,

- uverenje Fonda PIO samostalnih delatnosti da su obveznici tog fonda,
- uverenje Poreske uprave o osnovici na koju se plaćaju doprinosi za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje za poslednja tri meseca koja prethode mesecu u kome je započeto korišćenje odsustva; osnivači privrednih društava dostavljaju dokaz o isplaćenju zaradi kao zaposleni kod pravnih lica (tačke 6. 7. i 8.),
- lična izjava da za vreme korišćenja prava neće obavljati istu ili drugu delatnost,
- fotokopija tekućeg ili žiro računa (*za advokate i lica koja su privremeno obustavila delatnost*).

6.8. Dečji dodatak

Uz zahtev za ostvarivanje prava na dečji dodatak, podnosilac zahteva prilaže gradskoj upravi za dečju i socijalnu zaštitu:

1. izvode iz matične knjige rođenih za svu decu u porodici,
2. uverenje da je državljanin Srbije,
3. fotokopije ličnih karata odraslih članova zajedničkog domaćinstva, a za decu prijave prebivališta,
4. fotokopije svoje overene zdravstvene knjižice,
5. potvrdu o prihodima u tri meseca koja prethode mesecu podnošenja zahteva za svakog člana zajedničkog domaćinstva koji ostvaruje prihode,
6. potvrdu o katastarskim prihodima u prethodnoj godini za svakog člana zajedničkog domaćinstva iz mesta rođenja i stanovanja,
7. poresko uverenje za svakog člana zajedničkog domaćinstva iz mesta rođenja i stanovanja,
8. izjavu o zajedničkom domaćinstvu (*tekst izjave na obrascu zahteva*),
9. izjavu da neposredno brine o deci (*tekst izjave na obrascu zahteva*), potvrdu o svojstvu redovnog učenika za decu školskog uzrasta (*osnovna i srednja škola*),

10. dokaze o činjenicama u vezi sa nepokretnostima, kao i stambenog prostora (*izvod iz zemljišnih knjiga-vlasnički list, ugovor o kupovini nepokretnosti, rešenje o porezu, uverenje Republičkog geodetskog zavoda, ugovor o korišćenju stana*),
11. izjavu o neposedovanju likvidnih i novčanih sredstava (*tekst izjave na obrascu zahteva*),
12. potvrdu nadležne zdravstvene ustanove o razlozima za neredovno školovanje,
13. akt o razvrstavanju za dete ometeno u razvoju,
14. akt o produženju roditeljskog prava,
15. dokaze na osnovu kojih se ostvaruje status samohranog roditelja (*izvod iz matične knjige umrlih za drugog roditelja, dokaz o poveravanju deteta nakon razvoda braka ili prestanka vanbračne zajednice, odluka suda o vršenju roditeljskog prava ili izvod iz matične knjige rođenih za decu neutvrđenog očinstva, potvrda vojnog organa, potvrda kazneno-popravne ustanove*),
16. dokaze o nezaposlenosti (*uverenje i radna knjižica*),
17. dokaze o starateljstvu ili hraniteljstvu (akt nadležnog organa starateljstva),
18. fotokopiju kartice tekućeg računa (*obe strane*).

Napomena: Prilozi od broja 12. do 18 dostavljaju se samo u slučaju dokazivanja tih statusa.

6.9. Zahtev za ostvarivanje prava na regresiranje troškova boravka dece u predškolskoj ustanovi

Zahtev se podnosi podnosi na propisanom obrascu 11.1, a uz njega se prilaže:

- važeće rešenje o ostvarenom pravu na dečiji dodatak (rešenje donosi Uprava za dodatak na decu),
- važeće rešenje o materijalnom obezbeđenju porodice (rešenje donosi Centar za socijalni rad Grada Novog Sada),
- za treće i svako naredno dete iz porodica sa troje i više dece - izvod iz matične knjige rođenih za svako dete.

Podnosilac zahteva sa statusom izbeglog i prognanog lica, ukoliko prosečan mesečni prihod po članu domaćinstva, utvrđen u skladu sa propisima kojima se uređuje dečiji dodatak, ne prelazi cenzus za ostvarivanje prava na dečiji dodatak u istom periodu, prilaže:

- potvrdu o prihodima za tri meseca koja prethode mesecu podnošenja zahteva za svakog člana zajedničkog domaćinstva koji ostvaruje prihod (izdaje pravni subjekt u kome je lice zaposleno),
- dokaz o nezaposlenosti (uverenje izdaje Nacionalna služba za zapošljavanje - Filijala Novi Sad),
- izjavu o zajedničkom domaćinstvu (tekst izjave je sastavni deo obrasca 11.1, koji popunjava podnosilac),
- jedan od dokaza na osnovu kojih se ostvaruje status sahranog roditelja, i to:
  - dokaz o poveravanju deteta nakon razvoda braka ili prestanka vanbračne zajednice,
  - izvod iz matične knjige rođenih za decu nepriznatog očinstva,
  - izvod iz matične knjige umrlih za drugog roditelja,
  - potvrda vojnog odseka,
  - potvrda kazneno-popravne ustanove,
  - rešenje invalidske komisije i potvrda fonda za penzijsko-invalidsko osiguranje da nije ostvario pravo na penziju, u slučaju da je drugi roditelj potpuno i trajno nesposoban za privređivanje.

Podnosilac zahteva za ostvarivanje prava na regresiranje troškova boravka dece predškolskog uzrasta sa smetnjama u razvoju uz zahtev, koji se podnosi na propisanom obrascu 11.4, prilaže:

- fotokopije ličnih karata odraslih članova zajedničkog domaćinstva (za izbegla, prognana i raseljena lica - fotokopije odgovarajućih legitimacija)
- prijave prebivališta za decu,
- akt o razvrstavanju deteta,
- potvrdu škole o upisu deteta u odgovarajuću vaspitnu grupu.

Podnosilac zahteva za ostvarivanje prava na regresiranje troškova boravka dece u Predškolskoj ustanovi za dete bez roditeljskog staranja, uz zahtev koji se podnosi na propisanom obrascu 11.5, prilaže:

- potvrdu ustanove socijalne zaštite o smeštaju deteta u ustanovu, ili
- potvrdu centra za socijalni rad o smeštaju deteta u hraniteljsku, odnosno starateljsku porodicu,
- rešenje o ostvarenom pravu na dečiji dodatak (podnosi samo staratelj ili hranitelj),
- potvrdu Predškolske ustanove o upisu deteta u odgovarajuću vaspitnu grupu.

6.10. Zahtev za ostvarivanje prava na besplatnu ishranu dece prvog razreda osnovne škole u boravku i prava na besplatnu ušinu dece od prvog do osmog razreda osnovne škole

Pravo na besplatnu ishranu dece prvog razreda osnovne škole u boravku i prava na besplatnu ušinu dece od prvog do osmog razreda osnovne škole **priznaje se deci iz porodice koja, zbog svog materijalnog položaja, ostvaruje pravo na materijalno obezbeđenje, ili ostvaruje pravo na dečiji dodatak.**

Za decu iz porodice sa troje i više dece, decu bez roditeljskog staranja i za decu sa smetnjama u razvoju, pravo na besplatnu ishranu priznaje se bez obzira na materijalni položaj porodice.

Zahtev za ostvarivanje ovog prava podnosi se na 11.8., a uz njega se prilaže:

- fotokopija lične karte, odnosno raseljeničke legitimacije,
- fotokopija važećeg rešenja o pravu na dečiji dodatak ili fotokopija važećeg rešenja o pravu na materijalno obezbeđenje porodice,
- potvrda o redovnom školovanju deteta,
- fotokopija izvoda iz matične knjige rođenih za svu decu iz porodice sa troje i više dece, ukoliko nije ostvareno pravo na materijalno obezbeđenje porodice, odnosno pravo na dečiji dodatak,
- dokaz o starateljstvu ili hraniteljstvu, ukoliko je dete pod starateljstvom ili je smešteno u hraniteljsku porodicu.

6.11. Pravo na dečija kolica za trojke

Pravo na dečija kolica za trojke ostvaruje majka koja rodi trojke, pod uslovom da ima prebivalište na teritoriji Grada Novog Sada, odnosno boravište ako je privremeno raseljeno lice iz AP Kosovo i Metohija. Zahtev za ostvarivanje prava na dečija kolica za trojke podnosi se na propisanom obrascu 11.7. Uz zahtev se prilaže:

- dokaz o prebivalištu na teritoriji Grada Novog Sada, odnosno boravištu, te ako je privremeno raseljeno lice iz AP Kosovo i Metohija,
- fotokopija lične karte ili raseljeničke legitimacije i original na uvid,
- izvod iz matične knjige rođenih za decu (original).

6.12. Pravo na popust u plaćanju cene električne energije

Ovo pravo imaju korisnici u stanju izuzetne socijalne potrebe, pod sledećim uslovima:

- da ima prebivalište na teritoriji Grada Novog Sada,
- da je merno brojilo na adresi na kojoj tarifni kupac ima prebivalište
- da uredno izmiruje obaveze za utrošenu energiju,
- da ukupan mesečni prihod porodičnog domaćinstva ne prelazi dvostruki minimalni nivo socijalne sigurnosti.

Podnosilac zahteva za ostvarivanje prava na popust u plaćanju cene električne energije uz zahtev prilaže:

- fotokopiju svoje lične karte i lične karte svih odraslih članova domaćinstva, a za decu izvod iz matične knjige rođenih
- potvrdu o prihodima za tri meseca koja prethode mesecu podnošenja zahteva, za svakog člana zajedničkog domaćinstva koji ostvaruje prihode, ili dokaz o nezaposlenosti
- dokaze na osnovu kojih se ostvaruje status samohranog roditelja
- fotokopiju poslednjeg mesečnog računa za utrošenu električnu energiju.

6.13. Zahtev za dobijanje nalepnice - znaka za označavanje vozila osobe sa invaliditetom ili obolelog lica ili člana domaćinstva

Nalepnicu mogu da dobiju osobe sa invaliditetom kojima su oštećeni ekstremiteti bitni za upravljanje vozilom, lica obolela od distrofije, paraplegije, kvadriplegije i cerebralne paralize, koja za kretanje koriste invalidska kolica, lica koja imaju oštećenje vida najmanje 90%, ratni i mirnodopski vojni invalidi, civilni invalidi rata od I do IV grupe invalidnosti i lica na dijalizi.

Podnosilac zahteva za dobijanje nalepnice, uz zahtev prilaže fotokopije:

- lične karte
- saobraćajne dozvole
- vozačke dozvole

- medicinske dokumentacije vezane za invalidnost ili bolest
- lične karte za odraslog člana zajedničkog domaćinstva, a za decu izvod iz matične knjige rođenih ili prijava prebivališta (ukoliko je invalidno ili obolelo lice član domaćinstva)

Svi zahtevi podnose se u Gradskoj kući na Trgu slobode 1, u pisarnici.
Više informacija o svim pravima u ovoj oblasti, može se naći na veb sajtu
Grada Novog Sada:
www.novisad.rs

7. ODGOVORI NA NAJČEŠĆE POSTAVLJANA PITANJA

7.1. Lična dokumentacija

Gde se pribavlja izvod iz matične knjige rođenih?

Izvod se nabavlja u kancelariji matičara u mestu rođenja, ukoliko je osoba rođena na teritoriji Republike Srbije. Ako je osoba/dete rođena na teritoriji Kosova, morate saznati gde se nalaze izmeštene matične knjige (*Niš, Leskovac, Bujanovac, Jagodina, Kraljevo, Kruševac, Kragujevac*). U Novom Sadu, matični ured nalazi se na Trgu mladenaca broj 6, 021/66-16-196.

Kako da dobijem izvod iz matične knjige rođenih ako smo prijavljeni na Kosovu/u Bosni/u Hrvatskoj/u inostranstvu?

Za osobe rođene, odnosno prijavljene, na Kosovu, matične knjige rođenih su izmeštene u sledeće gradove: Niš, Kraljevo, Leskovac, Bujanovac, Jagodina, Kruševac i Kragujevac, dok je katastarska služba izmeštena u Kruševac.

Koja je procedura vađenja izvoda iz matične knjige rođenih i državljanstva?

Popunjava se obrazac sa podacima osobe za koju se uzima izvod i uplaćuje se određena taksa za troškove postupka, u zavisnosti od vrste izvoda, kao i Republička administrativna taksa.

Kako da dobijem izvod iz matične knjige rođenih ako nemam novca da platim?

Za sada nema načina. Izuzeci: za izvode iz matične knjige rođenih za decu, kada se podnosi zahtev za roditeljski dodatak, ne morate da platite, kao ni prvi izvod za novorođenče i u još nekim situacijama. Zato vas u šalter sali matične službe uvek pitaju za koje svrhe uzimate izvod, i onda će vam reći da li se plaća ili ne.

Kako da izvršim naknadan upis u matične knjige rođenih?

Potrebno je kontaktirati lokalni MUP, oni će vas uputiti u proceduru.

Kako da dobijem izvod iz matične knjige rođenih i državljanstvo ako nemam novac da platim put do mesta gde se knjige nalaze?

Izvod iz matične knjige rođenih se može zatražiti i poštanskim putem. U molbi moraju biti dati svi podaci koji su neophodni za popunjavanje obrasca za vadenje izvoda (ime, prezime, datum rođenja, JMBG, mesto rođenja, opština rođenja, ime i prezime oca, datum rođenja oca, mesto i opština rođenja oca, ime majke, prezime majke, devojačko prezime majke, datum rođenja majke i mesto i opština rođena majke).

Roditelji su rođeni van Srbije, ali je dete rođeno u Srbiji; zašto ne mogu da dobijem državljanstvo za njega?

Zahtev se podnosi lokalnom MUP-u. Oni daju dalje informacije o proceduri kome i gde treba da podnesete dalje informacije. Neophodno je uverenje iz porodilišta da je dete rođeno u određenom mestu ili otpusna lista majke i novorođenčeta.

Kako da izradim ličnu kartu?

Potrebni su izvod iz matične knjige rođenih i knjige državljana koji nisu stariji od 6 meseci, uplaćena taksa za izradu lične karte i stara lična karta. Ukoliko se za lice prvi put izrađuje lična karta, tada je neophodno pored prethodno navedenih stavki obezbediti i dokaz o prebivalištu (takođe se pribavlja u MUP-u) i prisustvo jednog od roditelja/staratelja.

Kako da izvršim prijavu boravka?

Za to je neophodno prisustvo lica koje ima rešenje o vlasništvu nad stanom (dovoljno je i rešenje o određivanju poreskih obaveza za imovinu), kako bi potvrdilo da se kod njega nalazite u podstanarstvu ili ste dobili rešenje o prenosu vlasničkih prava. Sa vlasnikom se odlazi u lokalni MUP gde se popunjavaju određeni obrasci o promeni prebivališta. Prethodno je neophodno da se odjavite sa prethodne adrese, ukoliko se nalazi van Novog Sada, i da sa tom potvrdom u ličnoj karti odete u MUP u mestu gde ćete se prijaviti na novoj adresi.

Izgubio sam raseljeničku karticu, šta da radim?

Obratiti se Komesarijatu za izbeglice, na adresi Kralja Petra 2 u Novome Sadu. Potrebno je poneti i 2 (dve) fotografije. Tamo će vam objasniti dalju proceduru.

7.2. Zdravstvena i socijalna zaštita

Kako da ostvarim pravo na zdravstvenu zaštitu?

Potrebno je izraditi zdravstvenu knjižicu i otvoriti zdravstveni karton u Domu zdravlja u mestu prebivališta.

Kako da izradim zdravstvenu knjižicu?

Neophodna dokumentacija se razlikuje za zaposlene i nezaposlene.

Za zaposlene, potrebna je sledeća dokumentacija: popunjeni M obrazac za zdravstvo (kupuje se u pošti ili Telekomu) i M2 obrazac o prijavi na PIO, fotokopija ugovora o radu, fotokopija lične karte, podaci o radnoj organizaciji. Za nezaposlene, neophodna je sledeća dokumentacija: popunjen M obrazac (kupuje se u pošti ili Telekomu), fotokopija lične karte, izjava dva svedoka da lice nije u radnom odnosu. Za bilo kakve dodatne informacija možete pozvati šalter salu Fonda za zdravstvo na broj 523-455.

Izgubio sam vakcinacioni karton deteta, šta da radim?

Podaci o vakcinaciji vode se i u zdravstvenom kartonu deteta u Domu zdravlja koji dete posećuje. Zato se može napraviti duplikat vakcinacionog kartona, gde se ponovo unose podaci o vakcinaciji.

Da li zaposleni otac bolesnog deteta može da uzme bolovanje i da li mu se umanjuje plata za dane koje je proveo na bolovanju?

Naravno, otac i majka su u tom smislu izjednačeni pred zakonom. O umanjenju primanja je potrebno raspitati se u pravnoj službi poslodavca jer zavisi od dužine trajanja radnog odnosa u kojem je otac, odnosno roditelj. Takođe, otac može da uzme i odsustvo koje obično majke koriste kad se bebe rode. Prva tri meseca po rođenju, žena je na porodijskom odsustvu. Sledećih devet meseci se zapravo zovu odsustvo radi nege deteta, a tih devet meseci odsustva može da koristi i otac umesto majke.

Šta je to roditeljski dodatak i ko ima pravo na njega?

Roditeljski dodatak je pronatalitetna mera koju naša država sprovodi kako bi podstakla rađanje dece. U pitanju su finansijska davanja porodici, odnosno roditeljima, kada se rodi dete. Davanja su po visini različita u zavisnosti od toga koje je dete po redu. Roditelji sa teritorije grada Novog

Sada ostvaruju pravo na roditeljski dodatak koji dodeljuju Grad Novi Sad, zatim Pokrajinski sekretarijat za demografiju, porodicu i društvenu brigu o deci i Republika, odnosno Ministarstvo rada i socijalne politike. Visina davanja je različita i menja se. Najbolje je da se o ovim davanjima raspitate u Gradskoj upravi za socijalnu i dečju zaštitu u Žarka Zrenjanina br 2 u Novom Sadu.

Do koliko dana bolovanja može da odobri lekarska komisija?

Još mesec dana, no, može i više ukoliko postoji osnov za to.

Koliko dugo zaposlena majka deteta sa smetnjama ili teškoćama u razvoju ima pravo da bude na porodiljskom odsustvu?

Dužina porodiljskog odsustva zaposlene majke deteta sa smetnjama ili teškoćama u razvoju ista je kao i kod svih majki. Međutim, majka odnosno roditelj deteta sa smetnjama ili teškoćama u razvoju, ima pravo na odsustvo radi posebne nege deteta, u trajanju do navršениh pet godina starosti deteta.

Koliko dugo majka troje dece ima pravo na porodiljsko odsustvo?

Majka koja rodi treće dete ima pravo na dve godine odsustva radi nege deteta.

Koja se prava ostvaruju na lekarskoj komisiji?

Lekarska komisija daje ocenu radne sposobnosti u slučaju privremene sprečenosti za rad, ocenjuje potrebu za pratiocem za vreme stacionarnog lečenja, daje mišljenje o upućivanju na lečenje van područja naše filijale, kao i za naknadu troškova lečenja i putnih troškova.

Ako nas odbije prvostepna lekarska komisija, kome treba onda da se obratim?

Obrćate se drugostepenoj komisiji koja se nalazi u sedištu okruga u kojem je vaša opština. U Novome Sadu, i prvostepena i drugostepena komisija su ovde - raspitajte se u Fondu za PIO odnosno „socijalnom“.

Ocena drugostepene komisije povodom žalbe po prigovoru na ocenu lekarske komisije je konačna. Posle toga nadležan je Vrhovni sud Srbije.

Da li osoba sa invaliditetom ima prava svake godine na banjsko lečenje, i posle koliko dana bolovanja se mora javiti na lekarsku komisiju?

Iako postoji to pravo, da osoba sa invaliditetom jednom godišnje ima pravo na banjsko lečenje/rehabilitaciju, u praksi se to mnogo teže ostvaruje. Za boravak u banji jednom godišnje mora se, bez obzira da li to stanje osobe zahteva ili ne, provesti u bolnici najmanje 3 dana isključivo na rehabilitaciji. To znači da morate imati uput lekara za bolničko lečenje. Dalje se zahtev za banju podnosi sa otpusnom listom iz bolnice i fotokopijom, uz uput za banju i za dete i za pratioca (dakle, i pratilac mora imati zdravstveno osiguranje, overenu zdravstvenu knjižicu). Lekar ne može da napiše na otpusnu listu u koju banju treba da se ide i koliko dana treba da se ostane. To odlučuje lekarska komisija.

Da li je izbor banje na teritoriji Srbije uslovljen invaliditetom ili možemo otići u bilo koju banju ?

Uslovljen je regionom. Na primer, ukoliko je osiguranik iz Južnobačkog okruga (čije je središte Novi Sad), on može da ostvari pravo na banjsko lečenje u banjama sa tog područja. Ukoliko u tom području nema odgovarajuće banje, onda Fond plaća lečenje na drugom mestu.

Do koliko godina osoba sa invaliditetom ima prava na pratioca pri banjskom lečenju?

Pravo na pratioca imaju osobe mlađe od 18 godina i sva starija lica koja su „telesno i duševno teže ometena u razvoju“ (*Zakon o zdravstvenom osiguranju, član 108*)

Ukoliko banja u koju vas lekar uputi ima stepenice ispred sobe, a vi ste osoba sa invaliditetom koja koristi kolica, šta se onda desava? Da li imate pravo da tražite sobu koju “Socijalno” ne pokriva (a nema stepenica ispred), ili će to ipak “Socijalno” regulisati?

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom zabranjuje diskriminaciju na osnovu invalidnosti u pružanju zdravstvenih usluga (član 17). Isti Zakon zabranjuje i diskriminaciju u pružanju usluga namenjenih javnosti. Treba unapred proveriti da li banja ima pristupačne sobe i, ukoliko ima, insistirati da vas smeste u pristupačne sobe, bez obzira na eventualnu razliku u ceni.

Ukoliko vas lekar uputi u banju autobusom, a vi zbog svog invaliditeta ne možete da idete autobusom, kako naplatiti troškove puta do banje ako idete svojim kolima?

Osigurano lice ima pravo na naknadu putnih troškova u visini cene autobuske karte a izuzetno, ukoliko ne može da koristi autobuski prevoz, ima pravo na naknadu troškova drugih sredstava prevoza. Ako mu lekarska komisija odredi prevoz sanitetskim vozilom a lice ne može da ostvari takav prevoz, onda ima pravo na naknadu "stvarnih troškova prevoza, najviše u iznosu od 10% cene litra benzina za svaki pređeni kilometar" (*Zakon o zdravstvenom osiguranju, član 105*).

Ukoliko porodica nema mogućnost da plati autobus do banje i nazad, da li može da dobije novac za putne troškove unapred?

Ne postoji takva mogućnost.

Da li pratilac može da bude osoba mlađa od 18 godina?

Da, pratilac može da bude osoba mlađa od 18 godina. O tome odlučuje lekarska komisija i poželjno je, iz psiholoških razloga, da to bude osoba bliska osobi koju će da prati (srodnik, blizak prijatelj).

Kako da znamo za koje lekove, kad ih kupimo u apoteci, možemo da refundiramo troškove, a za koje ne?

Takvu listu ima vaš lekar i treba da vam odgovori na to pitanje svaki put kad vam propiše neki lek.

Ukoliko mi više ne odgovaraju kolica koja sam dobio preko socijalnog, postoji li mogućnost da se zamene za druga pre isteka 5 godina?

Ne, tek za 5 godina može da se ostvari ponovo pravo na kolica koja bi bila plaćena od strane "socijalnog". U suprotnom, sami snosite troškove nabavke novih kollica.

Ako idemo kod privatnog lekara jer se kod nas u bolnici ne vrši takav način lečenja, a ordinacija je redovno registrovana i ima urednu dozvolu za rad, ako uzmemo račun, kao i ako nam daju u bolnici neku potvrdu da se takvi pregledi ne vrše u našoj bolnici, da li onda možemo da refundiramo takve troškove?

Ne, ne postoji takva mogućnost. Fond za penzijsko invalidsko osiguranje refundira samo troškove učinjene u državnim bolnicama i za lekove koji su kupljeni u državnim apotekama. Još uvek nije došlo do

izjednačenja privatne i državne lekarske prakse, tako da troškovi preuzeti po svom nahođenju, u nekom privatnom aranžmanu, padaju na teret osobe koja ih je napravila.

Ako roditelji nisu nikako socijalno i zdravstveno osigurani, a dete je osoba sa invaliditetom, da li ono zbog svog invaliditeta ima pravo na socijalno osiguranje?

U našoj zemlji ne postoji ovakva kategorija tj. „socijalno neosigurani“. Ukoliko osoba ima ličnu kartu, živi ovde, onda mora da postoji osnov za ostvarivanje svojstva osiguranika, bilo da je to nezaposlenost ili nešto drugo.

Šta je to socijalna pomoć i ko može da je ostvari?

Socijalna pomoć je izraz koji se u svakodnevnom govoru koristi da bi se označile različite vrste davanja u oblasti socijalne zaštite. U tu grupu spadaju jednokratna pomoć i tzv. MO (materijalno obezbeđenje) koji se ostvaruju preko centara za socijalni rad. Postoje i druge vrste pomoći koje pružaju opštine stanovništvu koje je naročito ugroženo, ali su to pomoći koje se razlikuju od opštine do opštine. Osim toga, postoje i davanja koja su obuhvaćena Zakonom o Finansijskoj podršci porodicama sa decom. Sva su opisana u ovom Informatoru.

Ukoliko imate potrebu za finansijskom podrškom, obratite se Centru za socijalni rad, gde ćete dobiti precizne informacije o uslovima za ostvarivanje ovakvih prava.

Gde mogu da dobijem novčanu pomoć?

Pravo na jednokratnu pomoć imaju materijalno/socijalno ugrožene porodice, i to je pomoć koja može uzastopno da se ostvari 9 meseci u godini. Zahtev se podnosi u Centru za socijalni rad a pomoć se isplaćuje iz budžeta grada. Jednokratnu novčanu pomoć možete možda dobiti i od Crvenog Krsta ili neke druge humanitarne organizacije koja deluje na teritoriji grada.

Ko ima prava na deciji dodatak?

Porodice sa malim primanjima, u prvom redu, kao i sa velikim brojem dece. Postoji dodatak za drugo, treće i četvrto dete. Ovo pravo je regulisano Zakonom o finansijskoj podršci porodicama sa decom.

Ukoliko u porodici postoji dete sa invaliditetom, šta je onda potrebno od dokumenata za ostvarivanje dečijeg dodatka?

Isto što i za decu iz redovne populacije jer je osnov isti.

Posle koliko vremena treba obnoviti zahtev za dečiji dodatak i šta je potrebno od dokumenata?

Obnavlja se jednom godišnje, zbog moguće promene statusa, Na primer, dete je postalo punoletno, zaposlilo se ili je došlo do promene broja dece u porodici. U Novome Sadu se zahtev podnosi u Gradskoj upravi za socijalnu i dečju zaštitu u Radničkoj ulici 2, kod Spensa.

Da li je za decu sa invaliditetom uvećan dečji dodatak?

Ne, to dete može da ostvari pravo na pomoć i negu drugog lica.

Ako porodica (sa detetom koje ima invaliditet) poseduje kuću ili vikendicu, ima li i onda prava na dečji dodatak?

Da, moguće je da ostvari to pravo.

Ako je porodica (sa detetom koje ima invaliditet) ima javnog duga, tj. nije platila porez, da li zadržava pravo na dečji dodatak?

Da.

Ko ostvaruje pravo na tuđu negu i pomoć?

Osobe sa 100% telesnog oštećenja. Zahtev se podnosi Centru za socijalni rad, koji razmatra nadležna komisija iz Fonda za penzijsko invalidsko osiguranje (*PIO ili popularno „socijalno“*), a Centar za socijalni rad donosi rešenje. U centru za socijalni rad dobićete sve potrebne informacije o tome koja je vrsta dokumentacije, s obzirom na vaš konkretan slučaj, potrebna uz popunjen zahtev za ostvarivanje ovog prava.

Da li tuđa nega mora da se prima preko pošte, jer sam često u banji ili u bolnici i, ako se ne javim u roku od 5 dana, ona se vrati za Beograd, pa posle moram dugo da je cekam?“

Ne mora, može i preko tekućeg računa; obratite se fondu za PIO kada budete otvorili tekući račun, da bi oni mogli na taj vaš račun da vam uplaćuju naknadu. Naravno, obavestite ih o broju Vašeg računa.

Da li na osnovu tuđe nege mogu da podignem kredit?

Ne, jer se prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i obezbeđenju socijalne sigurnosti građana, tuđa nega i pomoć ne tretira kao prihod.

Sa koliko godina deca odlaze u Zavod u Veterniku?

Deca preko 5 godina starosti.

Kakva deca se smeštaju u Zavod u Veternik?

Deca sa umerenom, težom, dubokom mentalnom ometenošću; deca sa višestrukim i kombinovanim oštećenjima.

Šta Veternik pruža deci koja borave u njemu?

Socijalni rad, rad sa porodicom, vaspitni rad, negu, zdravstvenu zaštitu. Obrazovni rad sa onima koji mogu da prate, prema prilagođenim programima i planovima koji su propisani od strane Ministarstva prosvete.

Da li i deca koja imaju roditelje mogu da borave u Veterniku?

Da, jer Veternik nije ustanova za decu bez roditeljskog staranja nego ustanova za decu i omladinu ometenu u razvoju.

Ukoliko roditelj odluči da smesti dete u Veternik, da li posle određenog vremena može da dete vrati u svoju porodicu? Da li to zahteva neku proceduru?

Naravno da može, to je i poželjno, osim ukoliko roditelj nije sudskim putem lišen roditeljskog prava. Procedura se ostvaruje preko uputnog Centra za socijalni rad, odnosno Centra koji je nadležan na teritoriji gde dete stanuje.

Do koliko godina deca mogu da ostanu u Domu u Veterniku?

U teoriji, do 27 godina. U praksi, s obzirom na to da nema kapaciteta u ustanovama u koje bi se premestila odrasla osoba, korisnici u Veterniku ponekad ostaju duže, odnosno ima ih starijih i od 40 godina.

Ukoliko roditelji odluče da iz nekog razloga dete sa smetnjama u razvoju smeste u neku ustanovu, kome treba da se obrate?

Obraćaju se Centru za socijalni rad u svojoj Opštini.

Da li je Veternik otvorenog tipa, tj. da li deca mogu da provedu dan u Zavodu u Veterniku i uveče da idu kući?

Dom za decu i omladinu ometenu u razvoju u Veterniku ima objekat dnevnog boravka koji se nalazi u Novome Sadu, na Novom naselju, i tamo su korisnici koji provode samo dan u objektu, a uveče idu kući. Pored toga, neke ustanove u poslednje vreme razvijaju takozvani kratkotrajni smeštaj, a to je oblik usluge kojom se porodici i detetu pruža mogućnost da na određeni period, nedelju-dve-tri, ostvare smeštaj.

To su, recimo, situacije kad je porodici (ili roditelju) potrebno lečenje, negde putuje, ili joj(mu) je potreban odmor, i slično.

Postoji li još neka ustanova kao što je Veternik?

Postoji ustanova za smeštaj odraslih korisnika u Jabuci kod Pančeva, kao i ustanova u Staroj Moravici kod Bačke Topole. Deca mlađa od pet godina se smeštaju u Kolevku. Međutim, imajute u vidu da se razvijaju i podstiču u lokalnim zajednicama otvoreni oblici socijalne zaštite (dnevni boravci, dnevni centri, pomoć i nega u kući, personalna asistencija, hraniteljstvo...) kojima je cilj da se osobe zadrže u svom prirodnom okruženju odnosno u porodici, i da će Centar za socijalni rad uputiti osobu u ustanovu samo u krajnjem slučaju kada su sve druge mogućnosti iscrpljene.

Ako sam samohrana majka deteta sa invaliditetom, i moram da odem u bolnicu na dve nedelje zbog operacije, a nemam kome da ostavim dete, šta treba onda da radim? Hoće li moje dete smestiti u neku ustanovu? Hoće li mi ga vratiti?

Prva linija odbrane je Centar za socijalni rad, jer je to državna ustanova koja ima stručan kadar za takve situacije i prvo se njima treba obratiti za pomoć. Ne bi trebalo da ima ikakvog pravnog osnova da u ovoj situaciji dete, koje bude eventualno smešteno u neku ustanovu zajedničkog staranja, nakon izlaska i oporavka majke ne bude vraćeno majci. U pitanju je objektivna okolnost, a ne nemar majke, jer jedino iz tog razloga, kao i nevršenja roditeljskog prava, dete se može oduzeti majci. Nakon ovoga, ako majka ne može ni posle oporavka da nastavi u potpunosti život kao pre, mogla bi se ostvariti pravo na pomoć u kući ili nega u kući, jer ima osnova za to.

Imam dvoje dece. Jedno je sa invaliditetom. Moje dete koje nema invaliditet želi da idemo na letovanje, i ja to želim, ali tamo ne mogu da vodim dete sa invaliditetom zbog njegovog lošeg zdravstvenog stanja. Da li postoji neka ustanova koja bi mogla da primi moje dete na 10 dana i da bude dobro smešteno?

Postoje određene mogućnosti za rešavanje ovih pitanja a to je, na primer, oblik alternativne socijalne zaštite koji se zove "kratkotrajni smeštaj". U nekim ustanovama za trajni smeštaj korisnika (to radi Dom u Staroj Moravici kod Bačke Topole, kao i dom u Jabuci) postoje programi kratkotrajnog smeštaja koji se realizuju kako bi se obezbedio, recimo, predah porodici, odlazak staratelja na lečenje i slično. Na taj način, dete ili odrasla osoba sa invaliditetom ima adekvatnu negu i podršku. Međutim, ovaj vid usluga iz sistema socijalne zaštite je još uvek nedovoljno razvijen.

Koja deca imaju prava na dnevni boravak?

Sva deca koja prema Rešenju komisije za razvrstavanje ne mogu da pohađaju školsku nastavu: deca sa mentalnom ometenošću, deca sa višestrukim i kombinovanim oštećenjima. Konkretno: Pravo na dnevni boravak Zakon o socijalnoj zaštiti, između ostalih, predviđen je za decu ometenu u fizičkom ili psihičkom razvoju, decu obolelu od autizma, odrasla lica koja imaju pravo na smeštaj u ustanovu a dnevni boravak predstavljanajcelishodniji oblik zaštite u zavisnosti od stepena i vrste ometenosti odraslog lica (čl. 33).

Do koliko godina može da se koristi boravak?

Do 27 godina starosti.

Da li, kad deca prerastu dnevni boravak, mogu da se uključe u neku sličnu ustanovu?

U teoriji da, ali u praksi je to teže jer nema takvih mesta, osim ustanova za trajni smeštaj. U nekim opštinama, udruženja osoba sa invaliditetom pomoću projekata iznalaze sredstva za otvaranje dnevnih boravaka (poput našeg gradskog društva za pomoć MNRO u Novome Sadu, ili Društva za dečju i cerebralnu paralizu) koja koriste i osobe starije od 27 godina. U Novome Sadu se oni finansiraju iz budžeta grada, a to je i obaveza opštine odnosno grada-da obezbedi materijalna sredstva za ovaj vid socijalne zaštite.

Da li pratilac deteta koje pohađa dnevni boravak ima pravo na besplatan prevoz?

U Novom Sadu - ne.

Šta deca rade, tj. uče, u dnevnim boravcima za osobe sa smetnjama u razvoju?

Deca i mladi u dnevnim boravcima rade po posebnim programima propisanim od strane Ministarstva prosvete a oni obuhvataju sve oblasti koje obuhvata i školski rad, samo na prilagodjenom nivou. Akcenat je na savladavanju znanja i veština koje su im potrebne u svakodnevnom zivotu i snalazenju u okruzenju, a individualni rad bi trebalo da je maksimalno zastupljen u smislu da se svakom korisniku dodatno prilagodjavaju sadrzaji u odnosu na njegove/njene mogucnosti

Ko ima pravo na prinudni smeštaj i koliko dugo može da ga koristi?

Lica koja nemaju redovan smeštaj iz različitih razloga; siromaštva, progona i slično. U slučaju Sigurnih kuća, trajanje je normirano na tri meseca, s tim da u slučaju dečjih kuća to može biti duže ili kraće od 3 meseca, u zavisnosti od postupka koji se, pretpostavljam, vodi protiv njihovh roditelja, i koliko on dugo traje, ili ako su deca bez roditelja, pa dok ne nađu hraniteljsku porodicu

Šta je Sigurna kuća i ko može da je koristi? Muž me je izbacio iz kuće sa decom bez stvari i novca, nemam nikog da mi pomogne; šta da radim, ko može da mi pomogne?

Za ovakve situacije nadležni je Centar za socijalni rad i policija. S obzirom na to da je nasilje u porodici ili partnersko nasilje - krivično delo, imate pravo na intervenciju policije. Pored toga, u Novome Sadu pri Centru za socijalni rad postoji sigurna kuća za žene žrtve nasilja. To je prihvatna stanica u kojoj su smeštene žene sa decom koje su trpele zlostavljanje a, da biste ušli u sigurnu kuću, potrebno je da se obratite Centru za socijalni rad.

7.3. Obrazovanje

Da li deca sa teškoćama u razvoju mogu da pohađaju dečiji vrtić?

Deca sa lakšim i umerenim teškoćama u razvoju mogu da pohađaju vrtić kao i sva druga deca. Trenutno je u toku donošenje Zakona o opštim osnovama vaspitanja i obrazovanja i Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju koji po prvi put u Republici Srbiji uvode inkluzivno obrazovanje kao zakonsku obavezu obrazovnih ustanova. U 2007/2008. godini je u vrtićima u Novom Sadu bilo oko stotinu dece sa teškoćama u razvoju.

Šta je potrebno za upis deteta sa teškoćama u dečiji vrtić?

Dokumentacija potrebna za upis u predškolsku ustanovu ista je za svu decu i podrazumeva: prijavu na konkurs, izvod iz matične knjige rođenih, uverenje od pedijatra (za decu sa smetnjama i teškoćama u razvoju uverenje iz Razvojnog savetovališta). Kriterijum za upis su isti za svu decu. Za decu sa smetnjama i teškoćama u razvoju nisu predviđeni dodatnih bodovi.

Na kom uzrastu je najbolje da upišemo dete sa teškoćama?

Pravila nema. Neophodna je individualna procena optimalnog momenta uključivanja deteta sa smetnjama i teškoćama u razvoju u vrtić. Po preporukama stručnjaka Razvojnog savetovališta dobro je sprovoditi program rane intervencije, određivati najbolje vreme upisa deteta u vrtić u saradnji sa roditeljima i prema njihovim potrebama.

Kako da upišem dete u školu?

Potrebni su: izvod iz matične knjige rođenih za dete, potvrda iz predškolske ustanove da je dete redovno pohađalo ustanovu i pripremni program, potvrda od pedijatra da je dete redovno vakcinisano. U svakom slučaju, potrebno je obratiti se školi i Gradskoj upravi za obrazovanje.

Šta je to testiranje za upis u školu?

To je provera znanja, sposobnosti, socijalne zrelosti i gotovosti za pohađanje škole, koje dete donosi iz predškolske ustanove i porodice u školu, odnosno provera da li je dete spremno za polazak u školu. Testiraju se njegove sposobnosti da razlikuje osnovne predmete i okolinu oko sebe i time se proverava da li je dete spremno da krene u školu ili treba još jedna godina

da bi dete psihički sazrelo i bilo sposobno da prati nastavu u školi. Na ovom testiranju se, takodje, utvrđuje da li dete može da pohađa redovnu školu ili ima neke smetnje zbog kojih mu je potrebna individualno praćenje ili bi ga trebalo uputiti na Komisiju za razvrstavanje (nekada: „kategorizacija“).

Preporuka Ministarstva prosvete je da škola treba da obezbedi prevodioca za decu romske nacionalnosti pri testiranju, kako bi se izbeglo dobijanje lažne slike o slabijim sposobnostima ili pak bezrazložno uputilo na razvrstavanje.

Šta je to razvrstavanje?

Ako stručna služba škole na testiranju za I (prvi) razred ustanovi da dete nije spremno za polazak u školu, šalje ga na dodatno testiranje. Ukoliko se primeti da dete ima određene smetnje (oštećen sluh, govor, vid ili neki stepen intelektualnog deficita), tada se utvrđuju sposobnosti deteta za pohađanje prvog razreda. Kada se tokom školovanja primeti da dete ima teškoće u učenju i usvajanju/primeni predviđenih sadržaja/veština za određeni uzrast, tada se dete upućuje na razvrstavanje i utvrđuje se da li ima potrebu za dodatnom podrškom.

Zašto treba da idem na komisiju za kategorizaciju?

Komisija za kategorizaciju se u stvari zove *Komisija za razvrstavanje i procenu preostalih sposobnosti* i nalazi se u prostorijama Doma zdravlja u ulici Zmaj Ognjena Vuka u Novom Sadu. Ta komisija procenjuje vrstu oštećenja/teškoće/ invaliditeta koju osoba ima. Stepenu telesnog oštećenja procenjuje komisija u Fondu za PIO odnosno u „Socijalnom“. Da li ćete otići na Komisiju za razvrstavanje ili nećete ta odluka je na Vama samima. Međutim potrebno je da znate da posledice neodlaska na Komisiju za razvrstavanje, nažalost, mogu uticati na ostvarivanje drugih prava koja se mogu dobiti po osnovu invalidnosti.

Sa koliko godina života se prvi put ide na komisiju za razvrstavanje?

Ne postoji ograničenje.

Zašto se ide više puta na komisiju za razvrstavanje?

Da bi se proverilo da li je u međuvremenu došlo do promene stanja.

Šta znači rekategorizacija?

Rekategorizacija je promena kategorije koju ste imali ranije (*proverava sa da li osoba još uvek ima isti stepen i prirodu teškoća*).

Da li prvobitno rešenje komisije za razvrstavanje može da se promeni („skine“)?

Da, može i da se “skine” kategorija. Ukoliko je prošlo šest meseci od kategorizacije, na predlog škole, roditelja ili zdravstvene ustanove može se pokrenuti inicijativa za ponovno razvrstavanje. Ukoliko je došlo do promene usled oporavka, dolazi i do promene ili ukidanja kategorije.

Zašto mi treba potvrda iz Razvojnog savetovališta prilikom upisa u predškolsku ustanovu?

Da bi se utvrdilo da je dete redovno vakcinisano, odnosno da je psihički i fizički zdravo.

Kako mogu da se oslobodim plaćanja boravka dece u predškolskoj ustanovi?

Deca predškolskog uzrasta ometena u razvoju imaju pravo na naknadu dela troškova boravka u predškolskoj ustanovi a utvrđuje je opština odnosno grad, u visini učešća korisnika u ceni usluge. Pravo na naknadu troškova ostvaruju deca ometena u razvoju, pod uslovom da je za njih ostvareno pravo na dečji dodatak.

Deca predškolskog uzrasta iz materijalno ugroženih porodica, kao i deca bez roditeljskog staranja i deca ometena u razvoju, imaju, u zavisnosti od materijalnog položaja porodice, pravo na regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi, a utvrđuje je opština odnosno grad.

Na primer, podnošenje zahteva za regresiranje boravka dece u vrtićima u Novom Sadu trajalo je od 1.08.2007. do 31.08.2007. godine u predškolskoj ustanovi "Radosno detinjstvo". Zahtevi za regresiranje se podnose svakim radnim danom od 07.00 do 17.00 časova a subotom od 07.00 do 15.00 časova u službi socijalne zaštite PU "Radosno detinjstvo", u ulici Pavla Simića broj 9. Obrasci sa spiskom potrebne dokumentacije se mogu podići na šalterima u ulici Pavla Simića broj 9, a sva ostala obaveštenja možete dobiti na broj telefona 021/420-438.

Kako da dete (ili roditelj) nastavi školovanje od razreda u kojem je stalo, ako nema svedočanstva (ostala na Kosovu/u Bosni/u Hrvatskoj)?

Proveriti sa osnovnom školom gde je dete/roditelj završilo/o poslednji razred da im se izda uverenje. Ukoliko to nije moguće, onda se može dobiti uverenje sa dva svedoka (overeno u sudu) pa sa tim uverenjem otići u školu koja je izabrana da dete nastavi školovanje. Za roditelje sa tim uverenjem treba otići u ŠOOO „Sveti Sava“.

Ministarstvo prosvete je izdalo saopštenje da je moguć upis dece romske nacionalnosti bez obzira na posedovanje dokumentacije.

Kako da upišem dete u školu/predškolsku ustanovu ako je prethodno pohađalo školu/predškolsku ustanovu u inostranstvu?

Moraju se nostrifikovati dokumenti iz zemlje u kojoj je dete završilo razred školu/predškolsku ustanovu i overiti u sudu. Nostrifikacija je prevod dokumenata sa stranog jezika na naš, uz priznavanje predmeta iz kojih je osoba ocenjena. Prevod svedočanstva iz inostranstva na naš jezik vrši se kod registrovanog sudskog tumača za taj jezik i plaća se. O tome se više možete raspitati i u Opštinskom sudu.

Moje dete ne može da postigne sve što se radi u školi, šta da radim?

Pokušajte da ga naučite kako da uči ili učite sa njim. Možda mu je potrebna dopunska nastava. Konsultujte se sa pedagogom ili psihologom škole. Za svako dete je moguće napraviti individualni obrazovni plan, pokušajte o tome da se raspitate u školi.

Moje dete odbija da ide u školu jer ga je sramota što je siromašno (nema sve što imaju druga deca); šta da radim?

Objasnite mu da nije sramota biti siromašan i da i ona/on ima svojih kvaliteta koje treba da pokaže u školi (gradite njegovo/njeno samopoštovanje podsticanjem i nagrađivanjem vrlina).

Da li sva deca moraju da idu u školu?

Prema našim zakonima, osnovno obrazovanje je obavezno za **svu** decu do 15 godina starosti. Kad su deca sa invaliditetom u pitanju, prethodno se vrši procena sposobnosti deteta i, ukoliko se ustanovi da nije u mogućnosti da prati nastavu tada se upućuju na pohađanje nastave (vaspitaro-obrazovnih programa) u školama koji su prilagođeni njihovim mogućnostima.

Ako je dete mentalno očuvano a ne ide u školu, da li neko snosi posledice što dete ne ide u školu ili je odluka na roditeljima?

Osnovno obrazovanje je obavezno i, ukoliko dete ne pohađa školu-a za to je sposobno, roditelji rizikuju da snose zakonom propisane sankcije.

Da li postoje neke specijalizovane škole u našem gradu?

U Novom Sadu postoji Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ koja obrazuje decu sa mentalnom ometenošću, telesnim invaliditetom i oštećenjem vida. Ova škola sprovodi rani tretman dece, predškolski tretman, pruža osnovnoškolsko i srednješkolsko obrazovanje, odnosno osposobljavanje za rad. Osim toga, u Osnovnoj školi „Jovan Popović“ postoje odeljenja za decu sa oštećenjem sluha.

Da li je način rada u specijalnim školama prilagođen potrebama dece i da li se razlikuje u odnosu na redovne škole?

Da, rad u specijalnim osnovnim i srednjim školama odvija se prema prilagođenom planu i programu, a on je propisan od strane Ministarstva prosvete. U novije vreme, među stručnjacima se javlja veliki broj kritika na račun specijalnog obrazovanja. Među najvećim kritikama su da specijalno obrazovanje svojim obrazovnim programom nastavlja izdvajanje i segregaciju dece, tj. ne vrši uključivanje u društvo. Deca iz specijalnog obrazovnog sistema i dalje ostaju izolovana iz društvenih tokova. Sa druge strane, u specijalnom obrazovanju se radi po relativno neprilagođenim planovima i programima, koji nisu na istom nivou kvaliteta kao u redovnom sistemu obrazovanja. Tako se na primer sa decom ne rade strani jezici. Profesionalno osposobljavanje ne daje veliku mogućnost izbora, tj. veoma mali broj dece može da bira šta će da upiše posle završene specijalne osnovne škole jer je ponuda profila u srednjim specijalnim školama dosta ograničena. Uglavnom su to neka prevaziđena zanimanja za kojima ne postoji potreba na tržištu rada. Kasnije se zbog toga teže zapošljavaju, pored već postojećih predrasuda i opšte nezaposlenosti. Takođe, nakon završetka specijalnog obrazovanja ne postoji mogućnost nastavka obrazovanja na višem nivou, na primer na fakultetima.

Ako ja želim da moje dete ide u redovnu školu, a dijagnoza mu je laka mentalna ometenost, šta treba da radim?

Ako je dete kategorisano kao osoba sa lakom mentalnom ometenošću, i ako je Komisija dala preporuku za upis u redovnu školu, možete pokušati da dete upišete u redovnu školu. Međutim, redovna škola još uvek nije obavezna da upiše dete sa poteškoćama u razvoju i najčešće je to, nažalost, stvar mogućnosti škole i dobre volje odgovornih u školi. Dakle, u nas još nisu dovoljno razrađeni mehanizmi za podršku uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovne škole, a otpor postoji na svakom koraku. U Novom Sadu je u toku inicijativa za podršku i uvođenje inkluzije u osnovne škole. U poslednjem segmentu ovog inforamtora dati su kontakti MIO Servisa koji pruža podršku učiteljima prilikom rada sa decom sa smetnjama u razvoju.

Kada dete sa smetnjama u razvoju treba da krene u školu?

Onda kada prema proceni stručnjaka može da prati bilo redovnu bilo prilagođenu nastavu.

Da li posle završene specijalne osnovne škole deca mogu da idu u srednju školu?

Da, mogu

Da li škola posle stečenog srednjeg obrazovanja obezbeđuje zaposlenje za njihove đake?

Škola ne može da garantuje svojim učenicima zaposlenje, ali ima čitav niz programa kojima obezbeđuje njihovo radno angažovanje, čak i neke forme rada sa prihodima, a ima i razvijenu saradnju sa određenim poslodavcima, te na taj način u jednom broju slučajeva uspeva da zaposli učenike nakon završene srednje škole.

Da li dete sa smetnjama u razvoju/ invaliditetom iz Novoga Sada, ako želi, može da ode u srednju skolu u Podgoricu, tj. da li će svi troškovi biti pokriveni kao i da dete ide u Novi Sad u školu?

Kada je dete sa smetnjama u razvoju srednjoškolskog uzrasta, Opština snosi samo troškove puta. Ovo važi za škole u državi, a za Podgoricu - nakon disolucije Državne zajednice - mnogi odnosi između Srbije i Crne Gore nisu rešeni. Iako nam ne treba viza za ulazak u CG, ipak se tretira kao druga država, a međudržavni ugovor ovoj oblasti nije još zaključen.

7.4. Ostalo

Šta je personalni asistent?

Personalni asistent je osoba koja punoletnoj, poslovno sposobnoj, osobi sa invaliditetom asistira u zadovoljavanju osnovnih i drugih potreba, obavljanju dnevnih aktivnosti. Personalni asistent je profesionalac koga korisnik-korisnica angažuje bilo direktno ili preko organizacija – ustanova kao što su centri za samostalni život-koji su plaćeni za svoj rad. Naloge za rad dobija od svog korisnika i njemu odgovara za obavljanje poslova predviđenih ugovorom o angažovanju. Jedan personalni asistent radi samo za jednog korisnika. U sistemu socijalne zaštite Srbije je završena je standardizacija i u toku je uspostavljanje sistema lokalnog finansiranja ove usluge. Dakle, svaka opština ili grad, u ovom slučaju Novi Sad, treba da finansira ovu uslugu. Trenutno se u Novom Sadu pilotira program personalne asistencije za desetak osoba sa invaliditetom. Više informacija o uslugama ove vrste u novom Sadu i Vojvodini možete dobiti u Pokrajinskom zavodu za socijalnu zaštitu.

Da li postoji personalna asistencija u školi?

Ne. Osoba može imati svog personalnog asistenta pa ga angažovati za vreme školskih časova. Ovde se ustvari misli na “asistente u nastavi” i to je osoba osposobljena da pruži stručnu podršku nastavniku koji ima dete sa smetnjom u razvoju u odljenju, i detetu samom, kako bi se proces nastave prilagodio potrebama i mogućnostima svakog učenika. Za sada takav program funkcioniše sa romskom decom. Ovo se ne sme shvatiti kao “pravo” na personalnog asistenta. Da bi to bilo “pravo”, mora biti inkorporirano u zakonima, a to nažalost još uvek nije slučaj. U našoj zemlji to je za sada samo na nivou pilot projekata i tek je u procesu javnog zastupanja.

Ko ima pravo na personalnog asistenta i šta su njegove obaveze?

U različitim državama različito su formulisani kriterijumi, a u Srbiji je u toku izrada kriterijuma kao deo pilot projekta. Po pravilu su to punoletne poslovno sposobne osobe sa telesnim invaliditetom kojima je potrebna asistencija u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba, kao što su oblačenje, ustajanje iz kreveta, transfer u kolica, ishrana i lična higijena; pored toga, personalni asistenti asistiraju i prilikom socijalnih potreba, kao što su odlazak

na fakultet, posao i sl. Pun obim vrste usluga uređuje se ugovorom o radu ili delu koji se zaključuje sa personalnim asistentom. Punoletstvo i poslovna sposobnost korisnika/ce su neophodni uslovi jer je on/a taj/ta ko svom personalnom asistentu daje uputstva za rad, pravi mu/joj dnevni i nedeljni plan rada, pruža dopunski trening i obuku. Korisnici usluga personalnog asistenta treba da budu adekvatno obučeni da budu poslodavci, menadžeri i treneri svog asistenta. Prednost u korišćenju usluga personalnih asistenata mogu imati osobe koje žive same, ili sa ostarelim članovima porodice, koje su radno aktivne ili studiraju.

Ko finansira personalnog asistenta i koliko on može da ostane uz jednu osobu?

Postoje različiti modeli finansiranja u različitim zemljama; negde to rade lokalne samouprave (Danska), negde fondovi za zdravstveno osiguranje (Irska) ili ustanove za socijalno osiguranje (Austrija). Korisnici dobijaju neposredno sredstva za angažovanje personalnog asistenta, nešto poput naknade za tuđu negu i pomoć u Srbiji, i dužni su da ta sredstva zaista iskoriste za plate asistenata. Personalni asistent radi za svog korisnika dok god ugovor o angažmanu važi, a obe strane iz opravdanih razloga mogu raskinuti ugovor ili odlučiti da ga ne produže po isteku. Radno vreme je fleksibilno a u Srbiji se tokom pilot projekta išlo na 40-časovnu radnu nedelju, uz obavezu najmanje jednog i po dana u nedelji za odmor asistenta.

Ako osoba sa invaliditetom ima personalnog asistenta, da li gubi pravo na tuđu negu i pomoć?

Naknada za tuđu negu i pomoć treba da posluži kao osnov za plaćanje personalnog asistenta. Tokom trajanja pilot projekta u Srbiji, korisnici su bili dužni da deo svoje naknade za tuđu negu i pomoć daju kao participaciju za plate, odnosno doprinose, za personalne asistente.

Ako se osoba sa invaliditetom, osoba romske nacionalnosti ili pripadnik neke druge manjinske grupe oseća ugroženo jer su joj uskraćena određena prava, da li može da tuži neku instituciju ili osobu koja joj ugrožava ta prava?

Možete da tužite, u slučaju da imate dokaz, i to na osnovu Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakona o zabrani diskriminacije. Takođe, možete da uputite predstavku (žalbu) kancelariji

Pokrajinskog ombudsmana (u Novom Sadu), jer Grad novi Sad, nažalost, nema svog Ombudsmana.

Ne mogu da uđem kod lekara jer ima puno stepenica, druga ambulanta mi je daleko; svaki put molim da mi neko pomogne. Kad stignem do ordinacije, ginekolog kaže da nema odgovarajući sto da me pregleda i vrati me kući! Ja imam uredno overenu zdravstvenu knjižicu i smatram da je to čisto ugrožavanje mog života i zdravlja i želim da ih tužim, ali ne znam kome da se obratim.

Dom zdravlja u Novome Sadu ima samo jednog ombudsmana, tj. Branioca prava pacijenata, za celu teritoriju, čija kancelarija je u Zmaj Ognjena Vuka i radi svakog radnog dana, i to je zapravo osoba koja je na platnom spisku Doma zdravlja. Nakon prijave takvog ponašanja, ona bi trebalo da reaguje tako što kontaktira tu instituciju, ispituje navode iz prijave i izdaje preporuku koja, nažalost, nije obavezujuća za zdravstvenu stanicu i mogu je u ovom slučaju glatko odbiti pozivajući se na to da nemaju sredstva da za jednu osobu prave određene izmene. Dalje, na raspolaganju u ovom slučaju su i opštinski ombudsmani, ali Novi Sad ga nema, i sledeća instanca je Pokrajinski ombudsman. Možete ih tužiti na osnovu Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Da li mogu u mojoj zgradi da napravim o svom trošku rampu za kolica, jer sam osoba sa invaliditetom, i čija mi saglasnost treba?

Budući da je u pitanju izgradnja na gradskom građevinskom zemljištu, potrebno je obratiti se građevinskoj inspekciji pa ćete dobiti dalje savete. Uz to treba pribaviti i saglasnost, ako ne svih stanara, onda bar većine u toj zgradi.

Ja sam osoba sa invaliditetom i živim sa roditeljima godinama kao podstanar. Da li imam pravo na neki stan solidarnosti, ili da li postoji neka subvencija države pri podizanju kredita za rešavanje stambenog pitanja osobe sa invaliditetom?

Ne, nažalost, nema takvih povlastica. Ukoliko imate neki drugi osnov za kredit, konkurirate pod jednakim uslovima kao i ostali građani, a postoje različiti programi kojima država subvencionise stambene kredite.

Ukoliko nisam zadovoljan radom mog udruženja za osobe sa invaliditetom, kome treba da se obratim, odnosno: ako uočim nepravilnosti u radu udruženja, ko je nadležan da to reši i otkloni nepravilnosti?

Skupština tog udruženja. U slučajevima da postoji sumnja na krivično delo, možete se obratiti nadležnom MUP-u.

Na koga treba da utičemo ukoliko želimo da dobijemo više autobusa za osobe sa invaliditetom ili taksi vozila, ili školskih autobusa?

Na gradske vlasti.

Ukoliko osoba sa invaliditetom ostane sama da živi posle smrti roditelja, ko odlučuje da li ona može sama da živi? Da li se odluka ostavlja osobi sa invaliditetom? Šta se dešava sa imovinom koju ta osoba poseduje ako se smesti u neku ustanovu? Da li posle nekog vremena osoba sa invaliditetom može da se vrati kući i da nastavi samostalan život ili život uz personalnog asistenta?

Osoba sama o tome odlučuje ukoliko je punoletna i sposobna za rasuđivanje. Ako nije, odlučuje njen zakonski staratelj ili Centar za socijalni rad. Imovina i dalje ostaje u vlasništvu osobe sa invaliditetom.

Kako grad Novi Sad stimuliše osobe sa invaliditetom?

Grad Novi Sad podržava gotovo sve aktivnosti i manifestacije, od sportskih i kulturnih do obrazovnih i naučnih.

U kojem obliku se pružaju pomoći pri osamostaljivanju osoba sa invaliditetom?

U mnogim evropskim zemljama osobe sa telesnim invaliditetom koriste usluge personalnih asistenata, dok osobe sa intelektualnim invaliditetom koriste model malih kućnih zajednica, stanovanja uz podršku.

Ukoliko se dve osobe sa invaliditetom venčaju, imaju li oni pravo na dva personalna asistenta?

U evropskim zemljama gde servisi personalnih asistenata funkcionišu u okviru sistema, rešenje je da, ukoliko su obe osobe imale pravo na personalnog asistenta pre sklapanja braka, svaka nastavlja da ima to pravo jer je reč o socijalnom servisu koji ne zavisi od bračnog stanja.

Ukoliko roditelj jedne od osoba sa invaliditetom (koja je punoletna) ne želi da njegovo dete stupi u brak, da li može da ospori stupanje svoga deteta u brak?

Svaka osoba bi trebalo da ima pravo da odlučuje o svom privatnom životu, pa tako i o sklapanju braka. Roditelj osobe sa invaliditetom može da ospori, tj. Spreči, stupanje deteta u brak samo ukoliko je to dete, bez obzira na punoletnost, nesposobno da se samo stara o sebi odnosno da pravilno rasuđuje, tj. Oduzeta mu je poslovna sposobnost. U tom slučaju, potrebna je saglasnost roditelja ili staratelja za sklapanje braka.

Da li Novi Sad daje svoju podršku takvim parovima i u kojem je obliku ta pomoć?

Ovo je, nažalost, još uvek pitanje individualne inicijative i sreće u kontaktima sa gradskim vlastima. Još uvek ne postoje organizovani programi koji su u službi podrške parovima sa invaliditetom. Postoje programi (odnosno projekti) koje grad Novi Sad finansira, a tiču se podrške samostalnom stanovanju. Nosioци tih projekata su ŠOSO „Milan Petrović“ i Zavod u Veterniku.

Ako dve osobe sa invaliditetom dobiju dete koje nema nikakav invaliditet, da li mogu da imaju neke probleme oko starateljstva nad svojim detetom?

Ne, osim ukoliko nisu sposobne da pravilno rasuđuju, tj. Ukoliko ne poseduju poslovnu sposobnost.

Ukoliko niste zadovoljni svojim socijalnim radnikom, i on vam osporava prava koja smatrate da imate, kome se treba obratiti?

Njegovom nadređenom, a dalje Pokrajinskom ombudsmanu ili Pokrajinskom sekretarijatu za socijalnu politiku i demografiju.

Da li porodica koja ima člana sa invaliditetom ima beneficiju pri plaćanju struje?

U Novome Sadu – ne. U razgovoru sa Elektrodistribucijom Srbije, dobili smo informaciju da Upravni odbor EPS-a nema takvu odluku kad su u pitanju osobe sa invaliditetom.

Da li osobe sa invaliditetom imaju pravo na beneficiju za telefon?

Mobilni operateri Telekom i Telenor u svojim programima imaju nešto povoljnije pakete namenjene osobama sa invaliditetom. Paketi su specifični zavisno od vrste invaliditeta (senzorni, motorni). O detaljnijim informacijama – uslovima, cenama, dokumentaciji koju je potrebno dostaviti i sl, možete se obratiti u poslovnice u Novom Sadu:

<p style="text-align: center;"><u>TELENOR Novi Sad</u></p> <p style="text-align: center;">Ul. Ilije Ognjanovića 24 telefon: 021 / 423-111; 521-125 fax: 011 / 3013 – 154 radnim danom i subotom: 08 – 20h</p> <p style="text-align: center;">Ul. Bulevar oslobođenja 78 radnim danom i subotom: 08 – 20h</p>	<p style="text-align: center;"><u>TELEKOM Novi Sad</u></p> <p style="text-align: center;">Ul. Modene br.3 telefoni: 021/ 421-103;021/ 420-459 radnim danom i subotom: 08 – 20h</p>
--	--

Da li osobe sa invaliditetom imaju pravo na beneficiju pri plaćanju komunalnih usluga (voda, kablovska televizija, gas, grejanje)?

U Novome Sadu nisu ostvarene ove povlastice.

Ko ima pravo na povlastice prilikom plaćanja struje i TV pretplate?

Prema odluci UO Elektroprivrede Srbije, povlastice za plaćanje struje imaju socijalno ugrožene kategorije stanovništva i to pravo ostvaruju preko centra za socijalni rad;naime, Centar za socijalni rad šalje Elektrodistribuciji spisak ovih korisnika. Oni imaju pravo na 30% popusta na račun za struju.

Oslobađanje od plaćanja TV pretplate je pravo koje imaju osobe sa invaliditetom. Potrebna dokumentacija je rešenje o telesnom oštećenju (*koje se nekad zvalo rešenje o stepenu invalidnosti*). To rešenje se dobija preko Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje (*Žitni trg u Novome Sadu*), gde je prvostepena komisija. Odrasle osobe preko 18 god. Starosti idu sa kompletnom zdravstvenom dokumentacijom na tu komisiju, uz P1 obrazac koji se popunjava kao zahtev. To je obrazac za ostvarivanje prava na tuđu negu i pomoć i za rešenje komisije o telesnom oštećenju – samo se zaokruži za šta se podnosi zahtev na istom formularu. Deca do 18 godina starosti ovaj zahtev podnose preko Centra za socijalni rad koji opet istu dokumentaciju

šalje RZZO, pa se ide na komisiju. Ukoliko imaju rešenje o kategorizaciji, prilaže se i taj dokument.

Da li osobe sa invaliditetom imaju prava na besplatne karte za koncerte, za pozorište ili bioskop?

Ne, osim ukoliko takvo pravo ne ostvarite kroz članstvo u nekom udruženju osoba sa invaliditetom jer udruženja na teritoriji grada Novoga Sada imaju ostvarenu saradnju sa ustanovama kulture i daju mogućnost da članovi dobiju besplatne karte za kulturne programe. To ponekad zavisi i od organizatora koncerata, uprava pozorišta ili bioskopa. Oni ponekad odobravaju osobama sa invaliditetom bilo besplatne ulaznice ili ulaznice sa popustom za ova dešavanja i to se uglavnom posebno naglašava; ponekad je to i u svrhu promocije samog događaja i organizatora.

Da li osoba sa invaliditetom ima olakšice pri uvozu automobila iz inostranstva?

Da, ne plaća se carina na uvoz automobila (*koji mora imati EKO 3 motor*) i to pravo se može ostvariti svake 3 godine ako je u pitanju polovan automobil ili na svakih 5 godina ako je u pitanju nov automobil. Može se ostvariti i povraćaj (*refundiranje*) poreza na uvoz motornih vozila i to na svakih 5 godina, bez obzira da li je vozilo polovno ili novo. Dozvolu za uvoz bez carine izdaje ministarstvo za Rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, i to na zahtev koji će po službenoj dužnosti poslati filijala vašeg Fonda za PIO. Za povraćaj poreza potrebno je obratiti se ministarstvu za finansije.

Da li roditelji maloletne dece sa invaliditetom, kao njihovi pratioci, mogu da uvezu automobil i da li i onda važe iste olakšice?

Roditelji- da, pratioci- ne.

Da li je važan stepen invaliditeta osobe pri uvozu auta?

Jeste, samo osobe sa invaliditetom od 70% i više mogu da uvezu automobil bez carine, dok se porez refundira samo osobama sa 100% invaliditeta (*I kategorije*).

Da li osobe sa invaliditetom imaju povlastica u gradskom saobraćaju?

Na nivou grada se donosi tim povodom posebna odluka. Obično im se omogućava ili besplatna karta ili karta sa popustom, pod uslovom da je njihov stepen invalidnosti takav da mogu da koriste standardizovan gradski prevoz. U Novom Sadu još uvek ne postoji potpuno prilagođeno vozilo, ali je osobama sa invaliditetom koje imaju tuđu negu i pomoć omogućeno da u upravi GSP-a na Futoškom putu, uz fotokopiju rešenja o tuđoj nezi i fotografiju, naprave godišnju markicu. Pratiocima nije tako nešto omogućeno, dakle samo osobama koje imaju invaliditet.

Da li osobe sa invaliditetom imaju povlastice u železničkom i avionskom saobraćaju?

U avionskom saobraćaju osoba sa 100% invaliditeta ima pravo na 50% popusta na avio- kartu u domaćem avio-prevozu (*ne i za inostranstvo, i samo za letove JAT-a*), kako za sebe tako i za pratioca

Da li osoba sa invaliditetom i njen pratilac plaća aerodromsku taksu?

Kod nas ne, a u inostranstvu su različita pravila.

Da li u Novome Sadu ima neki specijalizovani taksi koji služi za prevoz osoba sa invaliditetom?

Ne, ali postoje određene taksi službe u čija vozila mogu bez problema da stanu invalidska kolica.

Da li je cena pri prevozu osobe sa invaliditetom i njenih kolica u taksi vozilu redovna kao i pri vožnji drugih putnika?

Cena je naravno ista, mada ima retkih slučajeva kada taksisti traže da se plati prevoz kolica kao prtljaga. Nemojte da platite jer Vaša kolica nisu prtljag!

8. ADRESAR

MINISTARSTVO PROSVETE – ŠKOLSKA UPRAVA NOVI SAD

Bul. Mihajla Pupina br.6, Tel: 021/ 529-223

MREŽA INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA – MIO SERVIS (podrška prosvetnim radnicima i roditeljima u radu sa decom sa smetnjama u razvoju)

063 458 179, mioservis@gmail.com

PREDŠKOLSKA USTANOVA

“RADOSNO DETINJSTVO” NOVI SAD Pavla Simića br. 9, 21000 Novi Sad

Tel: 021/420-438, 021/420-439

uprava@predskolska.co.yu, www.predskolska.co.yu/

Savetovalište za porodicu pri P.U. „Radosno detinjstvo” – 469-130

ŠKOLA ZA OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE „MILAN PETROVIĆ“

Predškolski tretman: Bulevar Vojvode Stepe 133, tel: 021/498-912

Osnovna škola: Braće Ribnikar 32, tel: 021/6621-314, 6616-366 fax: 021/621-253, skolamp@sbb.co.yu

Srednja škola: Bore Stankovića 32, tel/fax: 021/478 02 08, 478 02 09, srednjaskolamilanpetrovic@yahoo.com

Dnevni boravak: Doža Đerđa 18, Branka Bajića 10, tel: 021/540- 000

Servis za podršku stanovanju

Servis za roditelje

Servis za podršku deci sa posebnim potrebama u redovnoj školi i vrtiću (inkluzivna škola)

Servis za ranu intervenciju

Servis za zapošljavanje

Servis za odrasle sa posebnim potrebama (oštećenjem vida)

Servis za trening veština

OSNOVNE ŠKOLE U NOVOM SADU²

<p>Osnovna škola "Nikola Tesla", Futoški put 25/a 21000 Novi Sad Tel. 021/400-822, 021/47-90-368; 4790-364; 47-90-365; 4790-368 osnikolate@yahoo.com</p>	<p>Osnovna škola "Prva Vojvođanska Brigada" Seljačkih buna bb 21000 Novi Sad Tel: 4790-369</p>
<p>Osnovna škola "Svetozar Marković Toza" Janka Čmelika 89, 21000 Novi Sad srpski Tel. 021/311-411, 021/477-40-48</p>	<p>Osnovna škola "Đorđe Natošević" Maksima Gorkog 54, 21000 Novi Sad Tel. 021/612-957, Fax. 021/623- 443</p>
<p>Osnovna škola "Jovan Popović" 21000 Novi Sad Ravanička 2 Tel. 021/450-656;450-833 jpopovics@yahoo.com</p>	<p>Osnovna škola "Kosta Trifković" 21000 Novi Sad Skojevska 2 Tel: 021/444-063 kostat@neobee.net</p>
<p>Osnovna škola "Vuk Karadžić" R. Domanovića 24, 21000 Novi Sad Tel: 63-39-153, Fax. 021/443-364 vkardzics@neobee.net</p>	<p>Osnovna škola "Miloš Crnjanski" Anđe Ranković 221000 Novi Sad Tel:400-806; 63-94-494 mcrnjanski@neobee.net</p>
<p>Osnovna škola "Branko Radičević", Futoška 5, 21000 Novi Sad Tel. 021/66-22-201 jbnsbr@neobee.net</p>	<p>Osnovna škola "Petefi Šandor" Bore Prodanovića 15/a, 21000 Novi Sad Tel. 021/549-047; 547-465 petefi@eunet.yu</p>
<p>Osnovna škola "Žarko Zrenjanin" Despota Stefana 8, 21000 Novi Sad Tel: 63-65-453 oszzrns@neobee.net</p>	<p>Osnovna škola „Dušan Radović“ Čenejska 61, 21000 Novi Sad Tel:021/64-14-950 dušanrad@eunet.yu</p>

² Adrese i brojevi telefona škola u Novom Sadu su iz baza podataka Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu

OSNOVNE ŠKOLE U NOVOM SADU³

Osnovna škola "Vasa Stajić" Vojvode Kničanina 12/b, 21000 Novi Sad Tel/Fax. 021/474-0300 vasa.stajic@neobee.net	Osnovna škola "Sonja Marinković" Puškinova 28, 21000 Novi Sad Tel: 021/63-64-787 ossm@nspoint.yu
Osnovna škola "Đura Daničić", D. Vasiljeva 19, 21000 Novi Sad Fax. 021/452-962 www.d.danicic.co.yu ddanicic@eunet.co.yu	Osnovna škola "Jožef Atila" 21000 Novi Sad, Šarplaninska bb Tel. 021/505-164, 505-141 jatila@sbb.co.yu
Osnovna škola „Dositej Obradović“ 21000 Novi Sad, Filipa Filipovića 3 Tel. 021/477-4180, 477-4181 dositejnovisad@sbb.co.yu	Osnovna škola "Ivo Lola Ribar" 21000 Novi Sad, Kraljević Marka 2/a Tel: 021/47-21-772, 47-21-776 lolans@eunet.yu
Osnovna škola "Ivan Gundulić" Gundulićeva 9, 21000 Novi Sad Tel. 021/528-143, 021/551-460 ivangundulic@neobee.net	Osnovna škola "Veljko Vlahović", Šangaj, Ulica VIII broj 22100 Novi Sad Tel. 021/520-142 vlahovic@lakinetwork.com
Osnovna škola "Jovan Dučić" Preradovićeva 6, 21131 Petrovaradin Tel.021/64-33-201 jducic@eunet.yu	Osnovna škola "Jovan Jovanović Zmaj" Školska 3, 21208 Sremska Kamenica Tel. 021/ 463-013, 021/464-506
Osnovna škola "Veljko Petrović", Kralja Petra I broj 36 21411 Begeč Tel. 021/898-009, 021/898-009 begsko@neobee.net	Osnovna škola "Mihajlo Pupin" Kralja Aleksandra 38, 21203 Veternik Tel. 021/823-123, 021/821-035 osmihajlopupin@neobee.net

³ Adrese i brojevi telefona škola u Novom Sadu su iz baza podataka Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu

OSNOVNE ŠKOLE U NOVOM SADU⁴

Osnovna škola „Laza Kostić“ Laze Kostića 42, 21243 Kovilj Tel. 021/888-021, Fax. 021/888-006 lkostic@eunet.yu	Osnovna škola “Desanka Maksimović”, Carice Milice 2, 21410 Futog Tel. 021/895-243, 021/895-243 desanka@neobee.net
Osnovna škola “Miroslav Antić” Rade Končara 2, 21410 Futog Tel. 021/895-299, 021/895-299 osmiroslavantic@neobee.net	Osnovna škola “Aleksa Šantić” Vojvode Putnika 6, 21212 Stepanovićevo aleksasantic@Vtkom.net
Osnovna škola “Ivo Andrić” Školska 3, 21242 Budisava Tel. 021/719-018 021/719-018	Osnovna škola “Sveti Sava” J. Jovanovića Zmaja 24, 21201 Rumenka 021/715-400 nrastko@neobee.net
Osnovna škola „Đura Jakšić” Kralja Petra I broj 9, 21241 Kač skolakac@eunet.yu	Osnovna škola “22. Avgust” Trg žrtava genocida 1, 21209 Bukovac avgust22@teamnet.ws
Osnovna škola “Ljudevit Štur” 21211 Kisač, Železnička 3 ludovitstur@neobee.net	Osnovna muzička škola “Josip Slavenski”, 21 000 Novi Sad Stražilovska
Osnovna muzička škola “Isidor Bajić” 21 000 Novi Sad, Njegoševa 9	

⁴ Adrese i brojevi telefona škola u Novom Sadu su iz baza podataka Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu

SREDNJE ŠKOLE, NOVI SAD

GIMNAZIJA "JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ" Zlatne grede 4 Tel: 021/529-977; 529-185 Fax: 423-881	TEHNIČKA ŠKOLA „PAVLE SAVIĆ“ Šajkaška 34 Tel: 021/63-31-751 tspavles@nspoint.net
GIMNAZIJA "SVETOZAR MARKOVIĆ" Njegoševa 22 Tel: 021/ 47-21-924, 47-21-928 gimsvmnsyu@teacher.com	TEHNIČKA ŠKOLA „JOVAN VUKANOVIĆ“ Gagarinova 1 Tel: 021/445-690
GIMNAZIJA "ISIDORA SEKULIĆ" Vladike Platona 2 Tel: 021/557-318	SAOBRAĆAJNA ŠKOLA „PINKI“ Šumadijska 12a Tel: 021/526-449, 021/452-093 sspinkie@eunet.yu
GIMNAZIJA „LAZA KOSTIĆ“ Laze Lazarevića 1 Tel/faks: 021/466-766; 47-40-260 lako@ptt.yu	MUZIČKA ŠKOLA "ISIDOR BAJIĆ" Njegoševa 9 Tel: 021/529-866
SREDNJA ŠKOLA "SVETOZAR MILETIĆ" Narodnih heroja 7 Tel:021/423-655; Faks: 423-655 sssmiletics@ptt.yu	BALETSKA ŠKOLA Jevrejska 7 Tel: 021/451-849 baletska@neobee.net
MEDICINSKA ŠKOLA „7. APRIL“ Vojvode Knićanina 1 Tel: 021/542-559, Faks: 021/360-344 medskola@eunet.yu	ŠKOLA ZA DIZAJN "BOGDAN ŠUPUT", Janka Veselinovića 22 Tel: 021/512-244 designbs@nspoint.net
ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA "MIHAJLO PUPIN" Futoška 17, Tel: 021/421-566 etspupin@neobee.net .	SREDNJA MAŠINSKA ŠKOLA Bulevar kralja Petra Prvog 38 Tel: 021/444-606;
POLJOPRIVREDNA ŠKOLA SA DOMOM UČENIKA 21410 FUTOG, Carice Milice 2 Tel: 021/ 895-096, 893-970, Faks: 895-164, poljosko@eunet.yu	

UNIVERZITET U NOVOM SADU

FILOZOFSKI FAKULTET Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad Tel: 021 450 690, Fax: 021 450 929 http://www.ff.ns.ac.yu dekanat@unsff.ns.ac.yu	MEDICINSKI FAKULTET Hajduk Veljkova 3, 21 000 Novi Sad Tel: 021 420 677 Fax: 021 624 153 www.medical.ns.ac.yu dekanmf@uns.ns.ac.yu
TEHNOLOŠKI FAKULTET Bulevar Cara Lazara 1, 21000 Novi Sad, Srbija; Tel: 485 2000; Faks: 450-413 deantf@uns.ns.ac.yu , www.tehnol.ns.ac.yu	FAKULTET TEHNIČKIH NAUKA Trg Dositeja Obradovića 6, 21 000 Novi Sad Tel. 021/450 810 www.ftn.ns.ac.yu ftndean@uns.ns.ac.yu
PRAVNI FAKULTET Trg Dositeja Obradovića 1, 21 000 Novi Sad, Telefon: 021/63 503 77, 021/450-427 dekanat@pf.ns.ac.yu	PRIRODNO-MATEMATIČKI FAKULTET Trg Dositeja Obradovića 3, 21 000 Novi Sad Telefon 021 455 630, 021 455 662 http://pmf.ns.ac.yu dekanpmf@uns.ns.ac.yu
AKADEMIJA UMETNOSTI Đure Jakšića 7, 21000 Novi Sad, Srbija E-mail: aofarts@uns.ns.ac.yu Telefon cetrala 021 422 177 Fax: 021 420-187	FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA Lovćenska 16, 21000 Novi Sad www.ffk.ns.ac.yu e-mail ffkns@uns.ns.ac.yu Adresa: Lovćenska 16 Telefon: 021 450 188 Fax: 021 450 199
POLJOPRIVREDNI FAKULTET Trg D. Obradovića 8, 21000 Novi Sad Tel: 021-485-3500 Fax 021-459-761	VIŠA POSLOVNA ŠKOLA Tel. 485-4000 www.vps.ns.ac.yu vps_info@uns.ns.ac.yu

GRAD NOVI SAD

Skupština Grada Novog Sada: Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420-299 www.gradnovisad.org.yu Kabinet predsednika Skupštine grada Žarka Zrenjanina 2, 420-299	GRADONAČELNIK Igor Pavličić, Gradska kuća, Trg slobode 1 centrala: 420-066
GRADSKA UPRAVA Gradska kuća, Trg slobode 1 , centrala: 420-066 Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420-299 Radnička 2, centrala: 422-644 Arse Teodorovića 5, centrala: 6621-600	GRADSKA UPRAVA ZA KULTURU Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420- 299 Načelnik: 451-719
GRADSKA UPRAVA ZA ZDRAVSTVO Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420-299 Načelnik: Mila Uverić-Radović, 529-812	GRADSKA UPRAVA ZA SPORT I OMLADINU Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420- 299 Načelnik: 520-625
GRADSKA UPRAVA ZA OBRAZOVANJE Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420-299 Načelnik: Zoran Kuzeljević,, 451-7 GRADSKA UPRAVA ZA SOCIJALNU I DEČJU ZAŠTITU Žarka Zrenjanina 2, centrala: 420-299 Načelnik: Vera Grkavac, 529-812	BIRO ZA PRUŽANJE PRAVNE POMOĆI 524-221 Koordinatorica za romska pitanja Radmila Zečirović Uprava za izbegla i raseljena lica Kralja Aleksandra 14 Novi Sad izprora@eunet.rs 021/423-696 66-22-767 66-22-455

ZDRAVSTVO**KLINIČKI CENTAR****NOVI SAD**

Hajduk Veljkova 1-11

21 000 Novi Sad

www.kcns.co.yu

Centrala: 021-6612-022

021-487-22-05 telefon

Poliklinika

- Uprava: 021/420-426; 021/6616-044, 021/6612-022, lok.5512

- Fax: 021/423-902

- Klinika za akušerstvo i ginekologiju 6615-200

- Dečja bolnica 6615-200

- Porodilište 420-811

DOM ZDRAVLJA NOVI SAD www.dzns.co.yu**Dispanzer Liman IV, Bulevar Cara Lazara 75****Telefoni:**

- predškolski dispanzer: 365 – 052
- centrala: 467 – 099
- lokal 223
- školski dispanzer: 467 – 099
- lokali: 227, 215, 217

Dispanzer na Novom naselju, Bulevar Slobodana Jovanovića 9**Telefoni:**

- predškolski dispanzer: 401 – 122
- lokali: 170, 173, 176
- školski dispanzer: 401 – 122
- lokali: 110, 111, 114

Dispanzer „Jovan Jovanović – Zmaj“, Zmaj Ognjena Vuka 19**Telefoni:**

- predškolski dispanzer: 624 – 668
- centrala: 420 – 211
- lokali: 791 (savetovalište) 781
- školski dispanzer: 420 – 211

Dispanzer Rumenačka 102 – O.Š. „Svetozar Marković – Toza“**Telefoni:**

- predškolski dispanzer: 444 – 663
- školski dispanzer: 334 – 789
- OŠ. „S.M.T.“: 311 – 411

Dispanzer Njegoševa 32 – Vasa Stajić 5 – noćna pedijatrijska služba**Telefoni:**

- školsko Njegoševa 32: 451 – 310
- predškolsko Vasa Stajić 5 : 522 – 220, 522 – 033

Savetovalište – za razvojnu pedijatriju – za mlade – Zmaj Ognjena Vuka 19

centrala: 420 – 211, lokali: 690, 669
lokal: 688 kabinet psihologa:
lokal: 665 kabinet pedagoga:
lokal: 670 kabinet logopeda:
lokal: 666 kabinet defektologa:

<p>Komisija za razvrstavanje lica ometenih u psihofizičkom razvoju- Zmaj Ognjena Vuka 19 :</p> <ul style="list-style-type: none"> • telefon: 621 – 407 centrala: 420 – 211 lokal: 682 (neuropsihijatar) lokal: 614 (socijalni radnik) lokal: 616 (pedijatar) lokal: 683 (psiholog) lokal: 603 (defektolog) 	<p>Uprava službe za zdravstvenu zaštitu dece Doma zdravlja „Novi Sad“ Liman IV, Bulevar Cara Lazara 75 u prostorijama školske službe, sobe 41 i 42.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Telefoni: direktni: 366 – 143 centrala: 467 – 099 lokal: 222
<p>INSTITUT ZA ZAŠTITU JAVNOG ZDRAVLJA VOJVODINE Futoska 121 021/4897 000 www.izzns.org.yu</p>	

SOCIJALNA ZAŠTITA	
<p>CENTAR ZA SOCIJALNI RAD GRADA NOVOG SADA Novi Sad, Zmaj Ognjena Vuka br. 13 Telefon. 421-166 i 621-137 Faks: 615-662 Savetovalište za brak i porodicu pri Centru za socijalni rad 421-166/105</p>	<p>DNEVNI BORAVAK ZA DECU I OMLADINU OMETENU U RAZVOJU Organizovan je u:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Školi za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ Novi Sad, u sledećim objektima: - Novi Sad, Doža Đerđa br. 18, tel. 540-000 - Branka Bajića 10 2. Domu za decu i omladinu ometenu u razvoju u objektu u Novom Sadu, ulica Kneza Miloša br. 18, tel. 498-681
<p>PRIHVATILIŠTE SA PRIHVATNOM STANICOM „SIGURNA KUĆA“ Centar za socijalni rad Grada Novog Sada, Zmaj Ognjena Vuka br. 15-17 Telefon: 621-805 (od 7 – 14 časova) i 452-497 (od 0 – 24 časa)</p>	<p>DNEVNI BORAVAK ZA DECU I OMLADINU SA POREMEĆAJIMA U DRUŠTVENOM PONAŠANJU Organizovan je u Centru za socijalni rad Grada Novog Sada, Zmaj Ognjena Vuka br. 15-17, tel. 421-166 i 621-137, faks: 615-662.</p>

<p>DNEVNI BORAVAK ZA TELESNO INVALIDNU I DECU I OMLADINU SA VIŠESTRUKOM OMETENOŠĆU Novi Sad, Dimitrija Tucovića br. 3 nema telefon Dnevni boravak organizuje Društvo za cerebralnu i dečiju paralizu Južno Bačkog okruga Novi Sad, sa sedištem u Novom Sadu, Bulevar cara Lazara br. 35, tel. 466-643</p>	<p>DNEVNI BORAVAK ZA UMERENO I TEŽE MENTALNO NEDOVOLJNO RAZVIJENE OSOBE PREKO 27 GODINA STAROSTI Novi Sad, Seljački buna br. 83, tel. 394-203 Dnevni boravak organizuje Društvo za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim osobama, sa sedištem u Novom Sadu, ulica Seljačkih buna br. 83, tel. 394-203</p>
<p>SOS DEČJE SELO „DR MILORAD PAVLOVIĆ“ SREMSKA KAMENICA Sremska Kamenica, Kamenički park 1-15 Telefon: 461-971 i 462-763 Faks: 462-960</p>	<p>DOM ZA DECU I OMLADINU OMETENU U RAZVOJU VETERNIK Veternik, Kninska 157 Telefon: 821-034 Faks: 622-201</p>

AUTONOMNA POKRAJINA VOJVODINA	
<p>KANCELARIJA ZA INKLUZIJU ROMA Bulevar Mihajla Pupina 25 21 000 Novi Sad Tel: 021/ 48-81-723 inkluzijaroma@sbb.co.rs inkluzijaroma@gmail.com</p>	<p>POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA SOCIJALNU POLITIKU I DEMOGRAFIJU Bulevar Mihajla Pupina 16, 21000 Novi Sad tel: +381 (21) 487 46 24 faks: +381 (21) 546 586</p>
<p>POKRAJINSKI ZAVOD ZA SOCIJALNU ZAŠTITU Bulevar Mihajla Pupina 25 Novi Sad 021/425-867; 425-836, 425-854 www.pzsz.info pzzsz@sbb.co.yu</p>	<p>POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA OBRAZOVANJE I KULTURU Bulevar Mihajla Pupina 25 Novi Sad Telefon: +381 (0)21 487 4555 Telefax: +381 (0)21 456 977 Telefoni po sektorima: Obrazovanje: +381 (0)21 487 4557; 487 4579 Kultura: +381 (0)21 487 4557; 487 4579, Telefax: +381 (0)21 457 103</p>

POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA SPORT I OMLADINU Bulevar Mihajla Pupina 16 21000 Novi Sad Telefon:+ 381 21 487 4871 Fax: +381 21 456 015	
---	--

OSTALE VAŽNE USTANOVE I ORGANIZACIJE	
SOS TELEFON ZA ŽENE I DECU ŽRTVE NASILJA: (svaki dan i vikendom od 18 do 22 sata) Tel: 422 – 740	CENTAR “SRCE”, PODRŠKA OSOBAMA U KRIZI I PREVENCIJA SAMOUBISTVA (14-23) Tel: 6623-393
SUP NOVI SAD Bulevar kralja Petra prvog 11 021/488-4000 i 021/488-5000	

VAŽNIJI TELEFONI U OKOLNIM MESTIMA	
Čenej: Mesna zajednica 714 – 340 Dispanzer i Apoteka 714 – 009	Kač: Mesna zajednica 711 – 027 Dom kulture 711 – 610 Policijska stanica 711 – 375 Dispanzer 713 – 001 Apoteka 711 – 038 Dispanzer 716 – 008
Futog: Mesna zajednica 895 – 250 KIC “Mladost” 895 – 350 Dom zdravlja 895 – 124 Apoteka 895 – 094	Stepanovićevo: Mesna zajednica 717 – 054, 717 – 051 Dispanzer i Apoteka 717 – 254
Budisava: Mesna zajednica 719 – 235, 719 – 011 Dom zdravlja 719 – 015 Apoteka 719 – 047 Policijska stanica u Kaću 719 – 375 Dom kulture (KUD “Budisava”) 719 – 279 Apoteka 716 – 018	Begeč: Mesna zajednica 898 – 011 898 – 021, 898 – 553 Dom zdravlja 898 – 004 (zubar), 898 – 037 OŠ “Veljko Petrović” 898 – 009 Apoteka 898 – 594

<p>Kisač: Mesna zajednica 827 – 063 Dispanzer 827 – 286 Ambulanta Tankosićevo 827 – 286 Apoteka 827 – 034</p>	<p>Veternik: Mesna zajednica 821 – 050 Dom kulture 489 – 0000 Apoteka 821 – 091 Dispanzer 821 – 027</p>
<p>Ledinci: Mesna zajednica 886 – 007 Dispanzer 886 – 025 Apoteka 886 – 025</p>	<p>Kovilj: Mesna zajednica 888 – 005 Bioskop 888 – 038 Apoteka 888 – 025 Dispanzer 888 – 104</p>
<p>Stari Ledinci: Mesna zajednica 886 – 140 Dispanzer 886 – 140</p>	<p>Bukovac: Mesna zajednica 826 – 022 Dom kulture 826 – 022 bioskop 826 – 022 Dispanzer 826 – 013 Apoteka 826 – 109</p>
<p>Rumenka: Mesna zajednica 716 – 017</p>	<p>Sremska Kamenica: MZ “Marko Orešković” 462 – 984 Dom zdravlja 461 – 190 OŠ “Jovan Jovanović Zmaj” 463 – 013 464 – 506 Apoteka 461 – 126</p>
<p>Sremski Karlovci: Skupština opštine 881 – 040 Dom zdravlja 881 – 724 Apoteka 882 – 899 Odeljenje unutrašnjih poslova 881 – 722</p>	<p>Petrovaradin: Mesna zajednica 433-000 Dispanzer 433-335 Apoteka 432-903</p>

ORGANIZACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Naziv organizacije	Adresa	Telefon/Faks	E-mail
Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom	Trg Dositeja Obradovića 1	021/485-30-78 fax 021-6350-773 064-9272797	nsusi@pf.ns.ac.yu
Društvo za cerebralnu i dečju paralizu Južnobačkog okruga	Bulevar Cara Lazara 35	021/466-643	cpans@eunet.yu
Udruženje paraplegičara Gradske zajednice	Narodnog fronta 16	021/6363-150	parapleg@eunet.yu
Udruženje distrofičara Južnobačkog okruga	Ilije Ognjanovića 3	021/524-781	udfvoj@eunet.yu
Udruženje obolelih od multiple skleroze Multis	Majevička 2b	021/527-799	multis@neobee.net
Savez distrofičara Vojvodine	Bul. Oslobođenja 6-8	021/444-243	sdvns@eunet.yu
Savez paraplegičara i kvadriplegičara Vojvodine	Bul. Oslobođenja 6-8	021/444-217	
Društvo multiple skleroze Vojvodine	Bul. Oslobođenja 6-8	021/444-256	dmsv@eunet.yu
Savez gluvih i nagluvih Vojvodine	Miletićeva 18	021/529-522 021/528-510	sgnv@ptt.yu

Organizacija gluвих Novi Sad	Miletićeva 18	021/528-526	ogns@ptt.yu
Savez organizacija slepih i slabovidih Vojvodine	Miletićeva 28	021/528-460 021/451-532	sossv@neobee.net
Udruženje invalida za kulturu Kulturni klub Vojvodine	Narodnog fronta 40	021/6366-807	
Udruženje invalida za sport i rekreaciju Bolji život Novi Sad	Bulevar Vojvode Stepe 89	021/6366-807 021/469390	
Društvo za pomoć osobama sa autizmom grada Novog Sada	Temerinska 61	021/444-261	autizam.mp@neobee.net
Društvo za pomoć obolelima od astme	Doža Đerđa 18	021/612-930	asthma@eunet.yu
Stonoteniski klub invalida SPIN	Zmaj Jovina 3	021/6615-214 063/537-251	tango@neobee.net
Udruženje roditelja dece oštećenog sluha URDOS	Oš Jovan Popović, Ravanička 2	021/450-225 063/80-81-363	gmilenko@neobee.net
Gradska organizacija slepih i slabovidih	Miletićeva 28	021/528-460	gossns@neobee.net
EHO Resursni centar za osobe sa invaliditetom	Ćirila i Metodija 21	021/ 466-588, 469-683, 6504-296,	ehores@ehons.org
Društvo za pomoć MNRO Novi Sad	Seljačkih buna 83	021/496-184 021/444-219	mnrns@neobee.net
Centar Živeti uspravno Novi Sad	Ise Bajića 6a	021/424-291	uspravns@eunet.yu

Savez dijaliziranih transplantiranih bubrežnih invalida Vojvodine	Bulevar oslobođenja 6-8	021/333-866	sdtbiv@ptt.yu
Sekcija žena Gradske organizacije slepih I slabovidih Novi Sad	Miletićeva 28	021/451-532	
Košarkaški klub invalida u kolicima „Vojvodina”	Bulevar Oslobođenja 6-8	021/444-227 021/432-540	kkikvojvodina@yahoo.co.uk
Udruženje dijaliziranih, transplantiranih bubrežnih invalida Opštine	Bate Brkića 14	021/403-899	oodtbins@neobee.net
Savez invalida rada Vojvodine Organizacija za Novi Sad	Berislava Berića 1	021/444-605 021/338-034	
Savez za sport i rekreaciju invalida	Zmaj Jovina 3	021/6615-214	atos@neobee.net
Humanitarna organizacija za obolela lica i i invalide Srbije Hozolis	Ive Andrića 5	021/360-350 063/554-171	hozolis@eunet.yu
Društvo za pomoć osobama sa L.Daunovim sindromom Novi Sad	Braće Jovandić 13	064/127-26-84	ldawnns@neobee.net
Savez socijalnih invalida rata	Njegoševa 5	021/614-669	

Vojvodine Međupštinska organizacija			
Društvo za borbu protiv šećerne bolesti grada Novog Sada	Radnička 51	021/4720-004 063/559-617	
Savez organizacija za pomoć osobama ometenim u razvoju Novi Sad	Braće Ribnikar 32	021/454-592	
Savez za cerebralnu u dečju paralizu Vojvodine "Suncokret" Novi Sad	Bulevar oslobodjenja 6-8	021/4770-688	
Savez gluvih i nagluvih Vojvodine Audiološki centar Novi Sad	Miletićeva 18	021/528-510	
Sportski savez invalida Vojvodine	Bulevar oslobođenja 6- 8	021/444-228	
Savez invalida rada Vojvodine	Bulevar oslobođenja 6- 8	021/444-193	
Udruženje "RODITELJ-Nov i Sad"	www.roditelj.org	063/504-276	roditeljns@roditelj.org tanja@roditelj.org

UDRUŽENJA ROMA

UDRUŽENJE ROMA „KOVILJ“ Adresa: Kovilj, Petra Drapšina 53 Telefon: 021/888-522 Predsednik: Tima Dimitrov Delatnost: obrazovanje, samozapošljavanje i edukacija romske populacije.	"ROMA NASELJE BANGLADEŠ" Adresa: 21000 Novi Sad, Rumenački put bb Telefon: 064/178-8661 Predsednik: Đura Farkaš Delatnost: obrazovanje, samozapošljavanje i edukacija romske populacije.
"BRAĆA" Adresa: 21000 Novi Sad, Ilirska 45 Telefon: 063/537-364 Predsednik: Sava Aleksandrović Delatnost: obrazovanje, samozapošljavanje i edukacija romske populacije. E-mail: sasa_aleksandrovic@yahoo.com	"UDRUŽENJE ROMSKIH STUDENATA" Adresa: 21000 Novi Sad, Narodnog fronta 26/5 Telefon: 021-636-971 Predsednik: Nenad Vladislavljević E-mail: toxicano@neobee.net
"UNIJA ROMSKIH STUDENATA UNIVERZITETA U NOVOM SADU" Adresa: 21000 Novi Sad, Telefon: 064/63566-32 Predsednik: Romeo Mihajlović Delatnost: edukacija, osnaživanja, negovanje kulture i izdavačka delatnost. E-mail: romeomihajlovic@yahoo.com	"DRUŠTVO ZA OČUVANJE KULTURE ROMA – ZVEZDA" Adresa: 21000 Novi Sad, Heroja Pinkija 68 Telefon: 021/505-472, 064/245-82-40 Predsednik: Jovan Nikolić Delatnost: edukacija romske populacije. E-mail: cerain@neobee.net
"ROMA MUZIKA" Adresa: 21000 Novi Sad, Poštanska 9 Telefon: 021/51-158, 063/8227-564 Predsednik: Vince Olah Delatnost: kultura E-mail: vince@neobee.net	„SLANA BARA“ Adresa: 21000 Novi Sad, Otokara Keršovanja 22 Telefon: 021/419-053, 064/124-24-10 Predsednik: Velimir Balog Delatnost: edukacija romske populacije, samozapošljavanje, poboljšanje infrastrukture

<p>KPD "ROMA DETELINARA" NOVI SAD Adresa: 21000 Novi Sad, Rumenački put 81 Telefon: Predsednik: Mihajlović Sava Delatnost: edukacija romske populacije</p>	<p>„VARADINAĆE ROMA“ Adresa: 21000 Novi Sad, Nikanora Grujića 13 Predsednik: Lazar Dimić Telefon: 021/419-994, 063/73-21-616 Delatnost: edukacija romske populacije, samozapošljavanje, poboljšanje infrastrukture</p>
<p>"NOVI HORIZONTI" Adresa: 21000 Novi Sad, Jevrejska 27 Telefon: 021/616-213 Predsednik: Bajram Kurteši Delatnost: edukacija romske populacije</p>	<p>UDRUŽENJE "ROMA" Adresa: 21000 Novi Sad, Veliki rit 141 Telefon: 021/4780-224, 062/418-560 Predsednik: Radojko Nikolić Delatnost: edukacija i poboljšanje životnih uslova</p>
<p>UDRUŽENJE ROMA „VELIKI RIT“ Adresa: 21000 Novi Sad, Temerinski Put 6 Telefon: 021/412-937 Predsednik: Osman Rasim Delatnost: edukacija romske populacije</p>	<p>"BAHTALE ROMA" MALI BEOGRAD Adresa: 21000 Novi Sad, Veliki rit 141 Telefon: 021/411-136, 063/865-6759 Predsednik: Radojko Nikolić Delatnost: edukacija i poboljšanje životnih uslova</p>
<p>"UDRUŽENJE ROMSKIH GRAĐANA" Adresa: 21000 Novi Sad, Slavka Rodića 44 Telefon: 062/852-79-74 Predsednik: Agim Geri Delatnost: edukacija romske populacije.</p>	<p>UDRUŽENJE GRAĐANA SAMOHRANIH MAJKI ROMKINJA „MAJČINA KOLEVKA“ Adresa: 21000 Novi Sad, Jevrejska 17 Telefon: 021/548-921, 064/4593075 Predsednik: Radmila Anić Delatnost: ljudska prava Romkinja E-mail: kunaedejaci@yahoo.com</p>
<p>"AMARILIS" Adresa: 21000 Novi Sad, Ćirpanova 26 Telefon: 063/522-342 Predsednik: Radmila Zečirović Delatnost: ljudska prava Romkinja. E-mail: izprora@eunet.rs</p>	<p>UDRUŽENJE ROMA ZA NEPRISTRASNO INFORMISANJE "PETAO" Adresa: 21000 Novi Sad, Jevrejska 27 Telefon: 064/330-65-62 Predsednik: Ištvan Farkaš Delatnost: informisanje E-mail: ranibasno@yahoo.co.in</p>

<p>"MATICA ROMSKA" Adresa: 21000 Novi Sad, Barska 10a Telefon: 021/414-065, 064/819-5030 Predsednik: Petar N. Nikolić Delatnost: edukacija romske populacije i prezentacija elitne romske kulture. Email uslužni: rroma@rtv.co.yu</p>	<p>"KHETANE-ZAJEDNO" Adresa: 21000 Novi Sad, Cara Dušana 71/36 Telefon: 021/425-905, 063/522-342 Predsednik: Radmila Zećirović Delatnost: razvoj romske zajednice E-mail izprora@eunet.rs</p>
<p>"NOVOSADSKA ROMSKA MREŽA" Adresa: 21000 Novi Sad, Otokara Keršovanija 22 Telefon: 021/419-053, 064/124-24-10 Predsednik: Velimir Balog Delatnost: edukacija romske populacije. "ZAJEDNICA SRBA, ROMA I OSTALIH NACIONALNIH MANJINA" Adresa: 21000 Novi Sad, Durmitorska 32 Telefon: Predsednik: Izmir Plavc Delatnost: edukacija nacionalnih zajednica</p>	<p>"ZOR" Adresa: 21000 Novi Sad, Pavleka Miškina 16 Telefon: 021/6391-441, 064/2458240 Predsednik: Zoran Nikolić Delatnost: edukacija romske populacije. E-mail: cerain@neobee.net</p>

9. PRIMERI DOBRE PRAKSE

9.1. Jedna priča

Dara je dete rođeno sa Daunovim sindromom, za koje su svi lekari, počevši od „Betanije“, predvideli lošu budućnost i toplo preporučivali „Kolevku“ u Subotici. Govorili su da je zaboravimo i da za D.S. nema leka, pa da ne gubimo vreme pokušavajući da joj pomognemo, nego da što pre rodimo drugo, „zdravo“, dete. Kada sam im navodila primere dece sa D.S. koji idu u „redovne škole“ i da se dobro snalaze, rekli su da je u pitanju druga dijagnoza i da je to nemoguće. Na sreću, nismo ih poslušali, nego smo muž i ja činili sve i dalje činimo da pomognemo Dari i da opovrgnemo njihove stavove. Prošlo je pet godina od tada i danas je Dara srećno dete, a mi smo srećna porodica. Dosta smo naučili i dosta uradili, a radimo i dalje. Dara govori, hoda, ide u vrtić sa vršnjacima, u muzičku školu na pevanje, ide na plivanje sa ličnim trenerom i živi jedan manje-više „normalan“ život. Prošlog meseca smo bili na Komisiji za kategorizaciju i Dari je skinuta kategorija invaliditeta, preporučena je nastavak svih aktivnosti, pohađanje redovnog vrtića i kontrola pred polasku školu. Dara je prvo dete sa D.S. kome je sa pet godina „skinuta“ kategorija i ona je za njih „čudo od deteta“. Mi smo samo radili ono što smo osećali kao roditelji da će joj pomoći i mnogo puta smo lutali, tražeći pomoć i rešenje problema. Koliko bismo tek postigli da smo imali podršku nekog stručnog i nekoga ko zna da radi svoj posao! Ovo je samo jedan razlog zbog kojega moramo biti uporni i kada niko ne veruje; roditelj je taj koji mora verovati u svoje dete i mora nastaviti i kada mu je najteže i kad misli da nema pomoći.

Vera Popović

9.2. Saradnja ŠOSO „Milan Petrović“ i OŠ „Sonja Marinković“

Saradnja, u obliku približavanje dece iz naših škola počela je pre dve godine, na novosadskom kupalištu Štrand, realizacijom projekta “Država druželjubivih”.

„Država druželjubivih“ je imala 4 „grada“: „Pavaroti“(muzički kutak), „Grad zmajeva“ (konstruktorski kutak), „Leonardo da Vinči“ (likovni kutak) i „Sportski grad“ (sportske igre i takmičenja). Svi gradovi su bili otvoreni četiri sata dnevno za svu decu - posetioce Štranda i decu iz ŠOSO „Milan Petrović“ koja su bila pozvana da svaki dan, za vreme raspusta, učestvuju u ovim radionicama. Naravno, deca iz moje škole su bila takođe informisana o ovim radionicama i skoro svakodnevno su dolazila i učestvovala u svim aktivnostima.

Na radionicama je aktivnosti vodilo 5 nastavnika iz škole „M.Petrović“ i 2 nastavnice iz škole „S.Marinković“, svakodnevno, mesec dana.

Već tada smo uočili kakav uticaj na decu iz obe škole imaju ove radionice. Oni su se ovde družili, svakodnevno prepoznavali i kroz neko vreme dogovarali viđenje već sledećeg dana na istom mestu.

Prošle jeseni nastavili smo ovu vrstu saradnje kroz osam radionica pod nazivom „Koračajmo zajedno“, u kojima su učestvovali učenici trećih razreda iz obe škole. Radionice su se odvijale naizmenično u prostoru naših škola, uvek sa drugom temom: „Čajanka“, „Sa bakinog tavana“, „Igraonica“, „Od vune do džempera“... Radili smo tako da po desetero dece iz svake škole učestvuje u radionici, uglavnom po principu biranja parova iz različite škole.

Evo dve anegdote sa tih druženja:

U goste su nam dolazila deca iz ŠOSO „M.Petrović“. Bili smo srećni i uzbuđeni jer smo se pripremali da budemo domaćini i da razmenjujemo najdraže igračke. Samo što su gosti ušli, moji đaci su “poleteli” ka jednom dečaku i umalo ga oborili. Bila sam začuđena, ali sam primetila da su svi veoma srećni.

Prišla sam im, a oni su me upoznali sa svojim drugarom koji je išao u vrtić sa njima. Radionica je bila više nego uspešna. Jedan dečak iz ŠOSO „M.P.“ je prilikom sledećeg dolaska u našu školu odmah na početku odabrao druga za igru (dečaka iz našeg odeljenja). Igrali su se, a na kraju smo razmenjivali kartonske „pokazivače“ za knjigu. Kasnije sam saznala da su ova dva dečaka na pokazivače zapisali svoje brojeve telefona i da su nastavili druženje i van škole.

I dalje je saradnja nastavljena kroz pravljenje zajedničke pozorišne predstave u kojoj su ponovo učestvovali učenici naših škola. Zajedničke probe su održavane više od dva meseca, naizmenično u jednoj i drugoj školi. Za to vreme deca su se lepo družila i jedva čekala sledeću probu. Konačan rezultat je bio više nego sjajna predstava koja je odigrana za Dan škole, prvo "Sonjin", a zatim i "Milanov".

Pošto je predstava zaista ostavila izuzetno dobar utisak na gledaoce, imamo nameru da je prikažemo i u toku Dečje nedelje i Zmajevih dečjih igara, sledeće školske godine.

Naravno, saradnju ćemo nastaviti i kroz druge, nove projekte kao i u svakoj drugoj prilici, kao što je podrška akcijama poput "Dana autizma" ili "Dana osoba sa invaliditetom".

Naš krajnji cilj je, naravno, da se vrata naših škola zauvek otvore u oba smera i da roditelji i deca koja imaju bilo kakve poteškoće, imaju pravo da biraju na koja vrata će ući i dobiju maksimalnu podršku svih: kako nastavnika u specijalnoj, tako i u redovnoj školi, kao i vršnjaka koji su uvek najveći pokretači najboljih promena.

Sonja Paripović

9.3. Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom (NSUSI)

AKTIVNOSTI NSUSI:

- razvoj i unapređenje uslova studiranja studenata i studentkinja sa invaliditetom;
- podrška za čitanje, skeniranje i prebacivanje udžbenika u audio i elektronski oblik za studente i studentkinje sa smanjenom sposobnošću vida;
- podrška u procesu prevođenja nastave na gestovni jezik;
- pružanje informacija studentima i studentkinjama sa invaliditetom o uslovima studiranja i načinima podrške na fakultetima, u procesu izbora fakulteta, kao i o mogućnostima zapošljavanja nakon završetka studija;
- organizovanje seminara i tribina i pojavljivanje u medijima u cilju motivisanja studenata i studentkinja sa invaliditetom za upis na fakultete, kao i podizanje nivoa svesti javnosti u Srbiji po pitanju položaja osoba sa invaliditetom;
- saradnja sa relevantnim institucijama u cilju poboljšanja položaja studenata i studentkinja sa invaliditetom i
- obavljanje drugih poslova za potrebe studenata i studentkinja sa invaliditetom.

Za osobe sa smanjenom sposobnošću sluha, vida, kretanja ili govora koji upisuju prvu godinu studija postoji mogućnost ostvarivanja prava na:

- Besplatno školovanje,
- Smeštaj u studentskom domu, ako nisu iz NS
- Prilagođenu literaturu
- Studentsku stipendiju
- Personalne asistente

USLOV za ostvarivanje ovih prava je UVERENJE O KATEGORIZACIJI (stepen invalidnosti 60 % i više ili I, II, III, IV i V kategorija)

- Studenti koji nemaju Uverenje o kategorizaciji, mogu se obratiti NSUSI-ju radi upućivanja na Komisiju za procenu stepena invalidnosti studenata koja se vrši u Penzionom invalidskom fondu Novi Sad

NAPOMENA: Nalaz dobijen od PIOZ Novi Sad se može koristiti SAMO u svrhu ostvarivanja gore navedenih prava.

NOVOSADSKO UDRUŽENJE STUDENATA SA INVALIDITETOM (NSUSI)
Pravni fakultet, Trg Dositeja Obradovića 1, Novi Sad
radnim danom: 10- 13 h; tel. 021/ 485 30 78; fax 021-6350-773
e-mail: nsusi@pf.ns.ac.yu

Milesa Milinković

9.4. Mere afirmativne akcije za upis učenika i studenata romske nacionalnosti u srednje, više i visoke škole

Primenom mera afirmativne akcije u srednje škole, visoke škole, kao i na fakultete, mogu se upisati učenici romske nacionalnosti, na osnovu člana 4. stav 2. Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Sl. List SRJ 11/02) i člana 2. tačka 16. alineja 6. i 7. član 24. i 25. stav 1. Odluke o organizaciji i načinu rada Izvršnog veća AP Vojvodine (Sl. List APV br. 10/92, 12/92, 1/95, 3/02, 23/02, 17/03). Učenici se upisuju na budžet i van propisane kvote, odnosno preko broja utvrđenog Konkursom, u srednje i visoke škole čiji je osnivač AP Vojvodina, kao i na fakultete u sastavu Univerziteta u Novome Sadu.

Ova mera podrazumeva i smeštaj u učeničke i studentske domove i primenjuje se isključivo prema učenicima romske nacionalnosti koji polože kvalifikacioni ispit.

9.5. Servis za podršku učiteljima – MIO servis

U okviru projekta "Inkluzija - od prakse ka politici", pri Društvu učitelja Novoga Sada, u njihovim prostorijama, počće se radom Servis za podršku učiteljima koji u redovnom sistemu školstva imaju decu sa poteškoćama u razvoju. Telefon servisa je 063/458-179, a mail na koji se mogu obraćati prvenstveno nastavnici, ali i roditelji dece sa poteškoćama, je: mioservisns@gmail.com

10. ZAKON O OSNOVAMA SISTEMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Nacrt dokumenta stavljen u skupštinsku proceduru 3. jula 2009.g. i dostupan je na internet adresi: www.parlament.sr.gov.yu/akta

Slede članovi i njihovi delovi koji bitno uređuju pitanja inkluzije u opštem obrazovanju:

ČLAN 3. tačke 1. i 2. *Opšti principi sistema obrazovanja i vaspitanja*

Sistem obrazovanja i vaspitanja mora da obezbedi za svu decu, učenike i odrasle:

- 1) jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja, a naročito ne po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, odnosno smetnji u razvoju i invaliditeta;
- 2) kvalitetno i harmonično obrazovanje i vaspitanje, zasnovano na tekovinama i dostignućima savremene nauke i prilagođeno uzrasnim i ličnim obrazovnim potrebama deteta, učenika i odraslog;

ČLAN 4. TAČKE 1. ,14. I 17. *Ciljevi obrazovanja i vaspitanja*

Ciljevi obrazovanja i vaspitanja jesu:

- 1) pun razvoj intelektualnih, emocionalnih, socijalnih, i fizičkih potencijala svakog deteta i učenika, mogućnost da nauče da koriste svoj um i da izražavaju svoje mišljenje, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama i interesovanjima
- 14) razvijanje sposobnosti za ulogu odgovornog građanina, za život u demokratski uređenom i humanom društvu zasnovanom na poštovanju ljudskih i građanskih prava, prava na različitost i brizi za druge, kao i osnovnih principa pravde, istine, slobode, poštenja i lične odgovornosti;
- 17) razvoj rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske i polne tolerancije i nediskriminacije i uvažavanje različitosti.

ČLAN 5. završne 7.,8. i 9. tačka *Opti ishodi i standardi obrazovanja i vaspitanja*

Posebni standardi postignuća utvrđuju se prema uzrastu dece, razredima, predmetima, odnosno modulima, na osnovu opštih standarda i opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja.

Za svako dete i učenika sa smetnjama u razvoju, socijalne uskraćenosti, invaliditeta i drugih razloga posebni standardi postignuća mogu da se prilagođavaju svakom pojedinačno, uz stalno praćenje razvoja.

Za učenika sa izuzetnim sposobnostima posebni standardi postignuća mogu da se prilagođavaju svakom pojedinačno, uz stalno praćenje razvoja.

ČLAN 6. u celini. Pravo na obrazovanje i vaspitanje

Svako lice ima pravo na obrazovanje i vaspitanje.

Građani Republike Srbije jednaki su u ostvarivanju prava na obrazovanje i vaspitanje, bez obzira na pol, rasu, nacionalnu, versku i jezičku pripadnost, socijalno i kulturno poreklo, imovno stanje, uzrast, fizičku i psihičku konstituciju, smetnje u razvoju i invaliditet, političko opredeljenje ili drugu ličnu osobinu.

Lica sa smetnjama u razvoju imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje koje uvažava njihove obrazovne i vaspitne potrebe u redovnom sistemu, u redovnom sistemu uz pojedinačnu, odnosno grupnu dodatnu podršku ili u posebnoj predškolskoj grupi ili školi, u skladu sa ovim i posebnim zakonom.

Lica sa izuzetnim sposobnostima imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje koje uvažava njihove posebne obrazovne i vaspitne potrebe, u redovnom sistemu, u posebnim odeljenjima ili posebnoj školi, u skladu sa ovim i posebnim zakonom.

ČLAN 9. 4. tačka *Upotreba jezika*

Obrazovno-vaspitni rad za lica koja koriste jezik znakova, odnosno posebno pismo ili druga tehnička rešenja, može da se izvodi na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika.

ČLAN 27. tačka 3. *Vrste ustanova*

Škola za učenike sa smetnjama u razvoju može da pruža dodatnu podršku u obrazovanju dece, učenika i odraslih sa smetnjama u razvoju u vaspitnoj grupi, odnosno drugoj školi i porodici.

ČLAN 44. u celini *Zabrana diskriminacije*

U ustanovi su zabranjene aktivnosti kojima se ugrožavaju, ometaju, obožavaju, diskriminišu ili izdvajaju grupe i pojedinci, po osnovu: rasne, nacionalne, etničke, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičkih i psihičkih svojstava, zdravstevog stanja, uzrasta, socijalnog i kulturnog porekla, imovnog stanja,

odnosno političkog opredeljenja i podsticanje ili nesprečavanje takvih aktivnosti, kao i po drugim osnovama utvrđenim zakonom kojim se propisuje zabrana diskriminacije.

Pod diskriminacijom grupe i pojedinca smatra se svako neposredno ili posredno, na otvoren ili prikriven način, isključivanje ili ograničavanje prava i sloboda, nejednako postupanje ili propuštanje činjenja, odnosno neopravdano pravljenje razlika povlađivanjem ili davanjem prvenstva.

Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere uvedene radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju.

ČLAN 58. tačka 4. *Savet roditelja*

U ustanovi u kojoj stiču obrazovanje deca i učenici sa smetnjama u ravoju u savetu roditelja dodaje se jedan predstavnik roditelja dece odnosno učenika sa smetnjama u razvoju.

ČLAN 69. deo tačke br. 2. *Obrazovni programi ustanova*

Osnovna škola ostvaruje školski program, a može da ostvaruje i: individualni obrazovni plan i za učenike i odrasle sa smetnjama u razvoju...

ČLAN 74. tačka br. 5. **Nastavni programi osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja**

5) preporuke za individualizovanje programa za učenike kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška i za učenike koji se sa zakašnjenjem uključuju u obrazovni proces i za učenike koji ne poznaju jezik na kome se ostvaruje obrazovno-vaspitni rad;

ČLAN 77.: *Individualni obrazovni plan, individualni program i individualizovani način rada*

u celini je posvećen učeniku kome je potrebna dodatna podrška

ČLAN 98. tačke br. 1.,2.3. I 5. *Upis učenika u osnovnu školu*

U prvi razred osnovne škole upisuje se svako dete koje do početka školske godine ima najmanje šest i po, a najviše sedam i po godina.

Uz dokumentaciju potrebnu za upis, roditelj dostavlja i dokaz o zdravstvenom pregledu deteta.

Izuzetno, deca iz osetljivih društvenih grupa mogu da se upišu u školu, bez dokaza o prebivalištu roditelja i potrebne dokumentacije.

Ispitivanje dece sa motoričkim i čulnim smetnjama vrši se uz primenu oblika ispitivanja na koji dete može optimalno da odgovori.

ČLAN 99. tačka br. 2. *Upis učenika u srednju školu*

U prvi razred srednje škole koja ostvaruje programe muzičkog i baletskog obrazovanja, prilagođen ili individualizovani školski program za učenike sa izuzetnim sposobnostima, kao i individualni obrazovni plan za učenike i odrasle sa smetnjama u razvoju, upisuju se lica u skladu sa posebnim zakonom.

ČLAN 103. u celini je posvećen *pravima deteta i učenika*

ČLAN 107. tačke br. 1. i 7. *Ocenjivanje*

Ocenjivanjem u osnovnoj i srednjoj školi procenjuje se ostvarenost propisanih ciljeva i standarda postignuća u toku savladavanja školskog programa, a za učenike sa smetnjama u razvoju – prilagođenih standarda postignuća u savladavanju individualnog obrazovnog plana.

Učenik sa smetnjama u razvoju kome su tokom obrazovanja prilagođavani posebni standardi postignuća ocenjuje se u skladu sa prilagođenim standardima

ČLAN 111. u celini *Zahtev za zaštitu prava učenika*

Učenik, njegov roditelj, odnosno staratelj, koji smatra da su mu povređena prava utvrđena ovim ili posebnim zakonom, donošenjem ili nedonošenjem odluke nakon podnošenja prijave, prigovora ili žalbe, odnosno ako je povređena zabrana iz čl. 44. i 45. ovog zakona, pravo iz člana 103. ovog zakona, što utiče na status učenika, ima pravo da podnese zahtev za zaštitu prava Ministarstvu, u roku od osam dana od dana saznanja za povredu svojih prava.

Ako oceni da je zahtev iz stava 1. ovog člana osnovan, Ministarstvo će u roku od osam dana od dana prijema zahteva da upozori školu i da primeran rok za otklanjanje povrede zakona.

Ako škola ne postupi po upozorenju iz stava 2. ovog člana, Ministarstvo će odlučiti o zahtevu.

ČLAN 117. tačke 1.,2., 3. i 6. *Saradnik, pedagoški asistent i pomoćni nastavnik*

U obavljanju delatnosti predškolska ustanova može da ima saradnika: nutricionistu, socijalnog i zdravstvenog radnika i drugog saradnika, u skladu sa posebnim zakonom.

U vaspitno-obrazovnom radu za ostvarivanje izbornih programa predškolska ustanova može da angažuje i druge saradnike, u skladu sa posebnim zakonom.

Pedagoški asistent pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima, u skladu sa njihovim potrebama, kao i nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima u cilju unapređivanja njihovog rada sa decom i učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška. U svom radu ostvaruje saradnju sa roditeljima, odnosno starateljima, a zajedno sa direktorom saraduje i sa nadležnim organizacijama i zajednicama u okviru jedinice lokalne samouprave.

Izuzetno, radi pružanja pomoći detetu, odnosno učeniku sa smetnjama u razvoju, obrazovno-vaspitnom radu može da prisustvuje pratilac deteta, odnosno učenika.

Član 185.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

Izvide iz teksta nacrtu zakona napravile Sonja Miladinović i Ibolja Gera jula 2009. u Novom Sadu

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

364.6-053.2-056.26 / .29] : 342.7 (035)

INFORMATOR: za roditelje dece sa potrebom za društvenom podrškom, aktiviste i stručnjake [urednica Tatjana Lazor].

- 2. Dopunjeno izd. – Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju;

Novi Sad: Lokalni inkluzivni tim, 2010 (Novi Sad: Yutopag). – 94 str.:
ilustr.; 21 cm

Tiraž 500.

ISBN 978-86-7526-018-9

a) Деца са посебним потребама – Социјална заштита – Права -
Приручници